

Ім'я користувача:
Моца Андрій Андрійович

ID перевірки:
1007967821

Дата перевірки:
21.05.2021 16:27:50 EEST

Тип перевірки:
Doc vs Internet

Дата звіту:
21.05.2021 16:42:55 EEST

ID користувача:
100006701

Назва документа: DonkaRamona_MA

Кількість сторінок: 57 Кількість слів: 17760 Кількість символів: 138307 Розмір файлу: 2.34 MB ID файлу: 1008060872

23.6% Схожість

Найбільша схожість: 5.82% з Інтернет-джерелом (<https://mek.oszk.hu/17900/17948/17948.pdf>)

23.6% Джерела з Інтернету

158

Сторінка 59

Пошук збігів з Бібліотекою не проводився

0.53% Цитат

Цитати

5

Сторінка 60

Не знайдено жодних посилань

0% Вилучень

Немає вилучених джерел

Модифікації

Виявлено модифікації тексту. Детальна інформація доступна в онлайн-звіті.

Замінені символи

5

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра історії та суспільних дисциплін

Реєстраційний №

Магістерська робота

**ІСТОРІЯ РЕФОРМАТОРСЬКОЇ ПАРАФІЇ С.ФЕДОРОВЕ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ.
СТОЛІТТЯ (ОСОБЛИВО ЩОДО ПЕРІОДУ РАДЯНІЗАЦІЇ)**

Донка Рамона Миколаївна

Студентка II -го курсу

Освітня програма: 032 Історія та археологія

Ступінь вищої освіти: магістр

Тема затверджена Вченою радою ЗУІ

Протокол № 7 /27 жовтня 2020 року

Науковий керівник:

Молнар Д. Єлизавета Олександрівна

доктор філософії , доцент

Завідувач кафедрою _____: _____ **Чотарі Юрій Юрійович**

доктор філософії, кандидат історичних наук

доцент

Робота захищена на оцінку _____, «___» _____ 202_ року

Протокол № _____ / 201_

**Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці ІІ
Кафедра історії та суспільних дисциплін**

Магістерська робота

**Історія Реформаторської парафії с.Федорове у першій половині ХХ.
століття (особливо щодо періоду радянізації)**

Ступінь вищої освіти: магістр

Виконав: студентка ІІ-го курсу

Донка Рамона Миколаївна

Освітня програма: 032 Історія та археологія

Науковий керівник: **Молнар Д. Єлизавета Олександрівна**
доктор філософії , доцент

Рецензент: **Часар Іштван Степанович**
старший викладач

Берегове
2021

**II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék**

**A Tivadarfalvai Református Egyházközség története a XX. század első felében,
különös tekintettel a szovjetesítés időszakára**

Szakedolgozat

Képzési szint: mesterképzés

Készítette: Donka Ramóna

II. évfolyamos hallgató

Képzési program: 032 Történelem és
régészet

Témavezető: Dr. Molnár D. Erzsébet

PhD, docens

Recenzens: Császár István

Főiskolai oktató

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
I. ІСТОРІЯ С. ФЕДОРОВЕ ТА РЕФОРМАТОРСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ У ЗАКАРПАТСЬКИЙ УГОРСЬКОМОВНІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ.....	8
II. РЕФОРМАТОРСЬКА ЦЕРКВА ЗАКАРПАТТЯ У ХХ-МУ СТОЛІТТІ	12
III. ФЕДОРОВСЬКА РЕФОРМАТОРСЬКА ПАРАФІЯ У ХХ-МУ СТОЛІТТІ	20
3.1 Історія с. Федорове	20
3.2 Коротка історія реформаторської парафії с. Федорове до 1944 року.....	23
3.2.1 Про Церкву загалом	23
3.2.2 Реформаторська школа парафії між 1938 та 1944 роками	27
3.3 Історія реформаторської парафії під час радянізації (1944–1959)	30
3.3.1 Історія реформаторської парафії та її керівників після другої світової війни	30
3.3.2 Фінансовий стан парафії, її повсякденне життя у досліджуваний період.....	39
3.3.3 Арешти та концептуальні позови, які мали відношення до Реформаторської парафії с. Федорове	41
ВИСНОВКИ	46
РЕЗЮМЕ.....	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	49
ДОДАТКИ.....	53

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	6
I. TIVADARFALVA ÉS REFORMÁTUS KÖZÖSSÉGÉNEK MÚLTJA A HELYI MAGYAR NYELVŰ TÖRTÉNETÍRÁSBAN	8
II. A KÁRPÁTALJAI REFORMÁTUS EGYHÁZ HELYZETE A XX. SZÁZADBAN	12
III. A TIVADARFALVAI REFORMÁTUS EGYHÁZKÖZSÉG A XX. SZÁZADBAN	20
3.1 Tivadarfalváról röviden	20
3.2 A Tivadarfalvai Református Egyházközség rövid története 1944-ig	23
3.2.1 A gyülekezetről általánosságban.....	23
3.2.2 Az egyházközség által működtetett református iskola 1938–1944 között.....	27
3.3 A Tivadarfalvai Református Egyházközség története a szovjetesítés időszakában (1944-1959)	30
3.3.1 Az egyházközség és vezetői a második világháború után	30
3.3.2 Az egyházközség anyagi helyzete, mindennapjai a vizsgált időszakban.....	39
3.3.3. A Tivadarfalvai Református Egyházközséget érintő letartóztatások, koncepciós perek ..	41
ÖSSZEFOGLALÓ	46
ÖSSZEFOGLALÓ UKRÁN NYELVEN	48
FELHASZNÁLT IRODALOM JEGYZÉKE	49
MELLÉKLET	53

BEVEZETÉS

A diplomamunka témáját tekintve a Tivadarfalvai Református Egyházközség huszadik századi történetének leírásához és a szovjetizálásnak az egyházközségre gyakorolt következményeinek bemutatásához kapcsolódik. Azért választottuk ezt kutatási témának, mert, ahogy a kárpátaljai egyházközségek többsége, úgy a tivadarfalvai református gyülekezet is áldozatává vált a szovjet rezsim megtorló tevékenységének. Nemcsak a gyülekezet lelkésze menekült el, de a tagoknak szembe kellett nézniük számos megpróbáltatással, amellyel az ateista hatalom megpróbálta ellehetetleníteni a vallási életet. A kutatásunk legfőbb céljának a Tivadarfalvai Református Egyházközség 20. század első feléhez kapcsolódó fontosabb adatainak összegyűjtését tartottuk, melynek segítségével az egyházközség történetének egy kis részét felvázoljuk.

A téma aktualitását az adta, hogy napjainkban a helytörténeti kutatások nagyban hozzájárulnak egy közösség összetartozásának erősítésében, s a vallási élet vizsgálata mindig sokat elárul egy adott területen élő lakosság gondolkodásmódjáról. Továbbá a választott téma is azon hely- és egyháztörténeti tematikák közé tartozik, amelyek mindeddig nem képezték tudományos kutatás tárgyát.

Innovációnak és egyben a kutatás problematikájának számít a munkában, hogy levéltári anyagok feldolgozását tartalmazza egy olyan időszakból, melynek iratanyaga hiányos, emiatt a település története ebben a korszakban kevésbé kutatott.

A diplomamunka szerkezetileg három fejezetből áll.

Az első fejezet egy historiográfiai áttekintést tartalmaz, ahol bemutatásra kerülnek azon fontosabb munkák, amelyek Tivadarfalva, a szovjet korszak és a gyülekezet múltjának történetével foglalkoznak.

A második fejezetben a Kárpátaljai Református Egyház története kerül bemutatásra az adott korszakban, kiemelve a szovjet megtorló tevékenység helyi eseményeit.

A harmadik fejezetben foglalkozunk a Tivadarfalvai Református Gyülekezet történetének leírásával. Először is általános információkat olvashatunk az egyházközség 20. századi történetéről, majd a szovjet ateista hatalom alatt ellehetetlenített gyülekezet múltjának leírására törekedtünk a rendelkezésünkre álló levéltári források alapján.

A Tivadarfalvai Református Egyházközség történetének megírásához alapvető forrásbázisként szolgált a Kárpátaljai Református Egyházkerület Levéltárának iratanyaga, mely fontos információkat nyújtott a Tivadarfalvai Református Egyházközség múltjáról. Az adott korszakból főleg a presbiteri jegyzőkönyvek maradtak ránk, melyekből értesülünk a gyülekezet mindennapjairól, az egyházközség vezetőiről, illetve a helyi elemi református iskola ügyeiről.

Forrásként a Kárpátaljai Területi Állami Levéltár iratanyagaiból is merítettünk. Az iratokban a falu történetéhez kapcsolódó adatokat találtunk. Továbbá a munka megírásához használtuk a magyarországi Központi Statisztikai Hivatal kiadványát a Kárpátalja településeinek vallási és nemzetiségi adatai (1880–1941) címmel, melyből Tivadarfalva felekezeti és nemzetiségi összetételét tudtuk meg.

A munka megírásához felhasználtuk a már meglévő szakirodalmat a falu és az egyházközség történetével kapcsolatban, s azok a munkák is segítségül szolgáltak, melyek a Kárpátaljai Református Egyház történetével foglalkoznak a szovjet időszakban. A kutatás során mélyinterjúkat készítettünk a helyi nyugalmazott esperessel, illetve az egyházközség kántorával.

Egy olyan korszakot, amelyet a megtorlás, a félelem jellemezett, egy kicsi, de hitben erős református gyülekezet, mint a tivadarfalvai mégis átvészelt. Munkánk azt hivatott szolgálni, hogy az utókor számára ezek az események ismertté váljanak.

I. Fejezet

Tivadarfalva és református közösségének múltja a helyi magyar nyelvű történetírásban

Tivadarfalva egy igen kis település, lakossága sohasem volt nagyszámú, és története immár egybekapcsolódik Péterfalva történetével, ezért nem igazán született róla mindent átfogó monográfia. Tivadarfalváról, s református egyházközségéről ugyanakkor több említést is találunk a szakirodalomban, tanulmányokban, illetve folyóiratokban. A különböző szakirodalmak és tanulmányok közül csak azokat szeretnénk kiemelni, amelyekben a település történetéről részletesen esik szó, s melyekből a legtöbb információt tudhatjuk meg a település hitéletéről, ezen belül is a református közösség múltjáról.

A Botlik József és Dupka György által készített, a kárpátaljai magyar településeket bemutató, honismereti munka¹ részletesen foglalkozik nemcsak Ugocsa megye, hanem Szatmár, Bereg és Máramaros vármegyék magyar ajkú lakosságának falvaival is. A szerzőpáros a műben először is Tivadarfalva községnevének eredetét és a település elhelyezkedését tárgyalja, majd a továbbiakban, bár röviden, de a falu történetének több vonatkozására is kitér. Többek között szó esik Tivadarfalva lakosságának alakulásáról, viszonylag elég részletes leírást adnak a település gazdaságáról, hitéletéről, anyanyelvi intézményeiről, emlékhelyeiről és nevezetességeiről is.

Dupka György, Horváth Sándor és Móricz Kálmán szerkesztésében került napvilágra 1993-ban az „Egyetlen bűnük magyarságuk volt” című könyv². A munkában közlésre kerül az 1944-es sztálini elhurcolások során a munkatáborokba vesztett magyar férfiak nevei, valamint értékes adatokat találunk a település történetére és a sztálini elhurcolások időszakához fűződő jelentősebb eseményekre vonatkozóan.

Ugyancsak Dupka György munkája révén került összeállításra az a honismereti munka, amely betekintést enged számunkra az 1944-től 1991-ig tartó időszakra, ahol a szovjethatalom megtorló tevékenységéről, felelősségre vonásairól, kihallgatásairól számol be. Itt olvashatunk arról, hogyan is zajlott a kolhozosítás, a vagyonelkobzás és a kuláktalanítás a kárpátaljai településeken. Tivadarfalva 1944-től kezdődő történetével kapcsolatban igen sok információt találunk a munkában. Dupka György többek között betekintést nyújt a híres és milliomosnak tartott péterfalvi Határőr Kolhoz működésébe, amely nyomást gyakorolt Tivadarfalva és lakossága életének további

¹BOTLIK József–DUPKA György: *Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján*. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 1993. (a továbbiakban: BOTLIK–DUPKA: *Magyarlakta települések 1993*)

²DUPKA György–HORVÁTH Sándor–MÓRICZ Kálmán: *Sorsközösség*. Kárpáti Kiadó, Ungvár. 1990.

alakulására.³ Innen szerezhettünk tudomást a tiszaháti gazdaság vezetőjének, Bíró Andornak a tevékenységéről, aki egyben Tivadarfalva szülötte.

A Radvánszky Ferenc által szerkesztett „Kárpátaljai református templomok” című műben⁴ részletes tájékoztatást kapunk a kárpátaljai református egyház helyzetéről, történelméről és életéről. Hasznos információk birtokába juthatunk a kárpátaljai református egyházmegyék egyházközségeire vonatkozóan is. A Máramaros-Ugocsa Egyházmegyén belül 29 falu gyülekezetéről található leírás. Tivadarfalva református egyházközsége figyelemreméltó részt kapott. A munka először a település elhelyezkedését és rövid történetét ismerteti, majd a lakosság felekezeti megoszlását mutatja be egészen 1851-től 2000-ig. A falu református gyülekezetének lelképásztorait is felsorolja 1768-tól 2000-ig.

A Tenke Sándor szerkesztésében megjelent „Magyar református egyházak javainak tára” című munka⁵ értékes adatokat közöl a határon túli magyar református gyülekezetek templomaival, felszerelési tárgyainak, könyveivel és iratanyagaival kapcsolatban. A kiadvány I. kötetében, mely a „Máramaros-Ugocsa Egyházmegye” címet kapta, Tivadarfalva református gyülekezetének történetéről olvashatunk, továbbá részletes leírást találunk a falu egyházközségének 1999. évi épületeiről, különböző felszerelési tárgyairól és írásos anyagairól.

A fent közölt rövid historiográfiai áttekintés során azon néhány tudományos és honismereti munka, tanulmány bemutatására került sor, amelyek a legátfogóbban vizsgálják Tivadarfalvát, annak történetét, elhelyezkedését, gazdasági, kulturális és hitéletét.

Azonban, ha a XX. század, illetve azon belül kiemelten a szovjetizálás időszakának történetével foglalkozunk Kárpátaljára vonatkozóan, elengedhetetlen ismertetni azokat a tanulmányokat, történeti munkákat, amelyek részletesen foglalkoznak a Kárpátaljai Református Egyház hanyattatott sorsával. Fontosnak tartottuk ezt abból a szempontból is, hogy a szovjet hatalomváltást követően a Kárpátaljai Református Egyházat érintő változások, törvénykezések értelemszerűen hatottak annak egyházközségeire, így a Tivadarfalvai Református Egyházközségre is.

³DUPKA György: *A szovjet hatóság megtorló tevékenysége Kárpátalján (1944–1991)*. Intermix Kiadó, Ungvár, 2014. (a továbbiakban: DUPKA: *A szovjet hatóság megtorló tevékenysége 2014.*)

⁴*Kárpátaljai református templomok*. Szerk.: RADVÁNSZKY Ferenc. Tárogató Kiadó, Ungvár–Beregszász, 2000. (a továbbiakban: *Kárpátaljai református templomok 2000*)

⁵*I. Máramaros-Ugocsa Egyházmegye*. Szerk.: P. SZALAY Emőke–KÜLLŐS Imre. In: *Magyar Református Egyházak javainak tára. A határontúli református gyülekezetek templomai, felszerelési tárgyai, könyv- és iratanyaga. Kárpátaljai Református Egyház I–IV. Sorozatszerk.: TENKE Sándor. Országos Református Gyűjteményi Tanács. Budapest, 1999.* (a továbbiakban: *I. Máramaros-Ugocsa Egyházmegye 1999*)

Az 1944—1949 közötti időszak Kárpátaljai Református Egyházban történt eseményeiről nyújt támpontot Orbán Marianna tanulmánya,⁶ aki a trianoni békétől kezdődően vázolja fel, azokat a fontos történelmi eseményeket, amelyek sorsfordítóak voltak a helyi reformátusok életében.

Ebből a szempontból szintén nagyon fontos Szamborovszkyné Nagy Ibolya a „Magyar reformátusok a Szovjetunióban a hrucsovi egyházüldözés időszakában”⁷ című írása, amely bár a hrucsovi érára fókuszál, bevezetőjében mégis értékes adalékokat tartalmaz a korábbi évekre vonatkozóan is. Szintén Szamborovszkyné Nagy Ibolya tanulmánya foglalkozik a szinte feledésbe merült fordulattal, miszerint a Kárpátaljai Református Egyházat 1947 folyamán csaknem beolvasztották a Szovjetunióban egyedüli protestánsként elismert baptista egyházba. A tanulmány a „Hogyan nem lettek a kárpátaljai reformátusok a szovjet baptisták egyházába beolvasztva 1947-ben?”⁸ címmel látott napvilágot, s tárgyalja az ötlet megszületését, az egyeztetések menetét, illetve a reformátusok részéről az elutasítást, melynek köszönhetően megmaradhattak független egyházként.

Elengedhetetlennek tartottuk továbbá azon munkák felhasználását, amelyek a Kárpátaljai Református Egyházzal foglalkoznak és bennük akár említésszerű utalást találunk az általunk vizsgált egyházközségekre vonatkozóan. Ilyen tanulmány a Fodor Gusztáv által írt „A Kárpátaljai református egyház élete a sztálini egyházpolitika szorításában” című munka, mely a Molnár D. Erzsébet–Molnár D. István által szerkesztett „A kommunizmus áldozatai rehabilitációs alternatívák Kelet-Közép-Európában” című tanulmánykötetben található.⁹ Itt olvashatunk arról, hogy az 1939 márciusát követő öt évben, a Máramaros-Ugocsa és Bereg gyülekezetei a Tiszántúli Egyházkerület részét képezték. Ebben a tanulmányban megemlítésre méltó, az a tény, miszerint sok lelkész már a Vörös Hadsereg megérkezése előtt elmenekült, ilyen lelkész volt a Tivadarfalván szolgáló Murányi Árpád is. A reformátusságot legjobban sújtó deportálások is említésre kerülnek e kötetben.

Mint ismeretes, a szovjet ateista hatalom a papok és lelkészek letartóztatási hullámaival próbálta meg az egyházi életet gyökereiben megbénítani. A sztálini diktatúra koncepciók pereit a kárpátaljai református lelkészek ellen Fodor Gusztáv tollából olvashatjuk „Akik a nagy nyomorúságból jöttek..” cím alatt.¹⁰ A tanulmány a KGB ungvári levéltárának dokumentumai

⁶ORBÁN Marianna: *A Kárpátaljai Református Egyház története 1944-1949 között*. In: Történeti tanulmányok XVI., Debrecen, 2008. (a továbbiakban: ORBÁN Marianna: *Kárpátaljai Református Egyház története 2008.*)

⁷SZAMBOROVSKYKYNÉ Nagy Ibolya: *Magyar reformátusok a Szovjetunióban a hrucsovi egyházüldözés időszakában*. Betekintő 14. évf. 3. sz. 27–54.

⁸SZAMBOROVSKYKYNÉ dr. Nagy Ibolya: *Hogyan nem lettek a kárpátaljai reformátusok a szovjet baptisták egyházába beolvasztva 1947-ben?* Kárpátalja hetilap, 1005. szám.

Elérhető: <https://karpataljalap.net/2020/05/10/hogyan-nem-lettek-karpataljai-reformatusok-szovjet-baptistak-egyhazaba-beolvasztva-1947> (2021.05.02)

⁹FODOR Gusztáv: *A Kárpátaljai református egyház élete a sztálini egyházpolitika szorításában*. In: *A kommunizmus áldozatai rehabilitációs alternatívák Kelet-Közép-Európában*. Szerk.: Molnár D. Erzsébet—Molnár D. István. Beregszász, 2016. 170–198. (a továbbiakban: FODOR Gusztáv: *A Kárpátaljai református egyház 2016.*)

¹⁰FODOR Gusztáv: *Akik a nagy nyomorúságból jöttek...* Református Közéleti és Kulturális Központ Alapítvány, 2017. (a továbbiakban: FODOR Gusztáv: *Akik a nagy nyomorúságból jöttek 2017.*)

alapján szolgáltat információkat a hatalom mindent átfogó és ellenőrzése alatt tartó politikájáról. Peranyagokat, fényképeket és életrajzi adatokat tár elénk, mellyel nyilvánvalóvá válik, hogy a letartóztatásokat koncepciós perek előzték meg, ahol a vád szinte minden esetben a szovjetellenes lázító tevékenység volt. Ennek jó példája a Tivadarfalván ideiglenesen lelki szolgálatot végző Pázsit József és Asszonyi István lelkészek pere, akik a nehéz időkben is helyt állva, nem a menekülést választották, hanem hitüket pajzsként használva próbáltak szembeszállni az elnyomó hatalommal.

A téma kutatásában hiánypótló alkotás született Fodor Gusztáv tollából „Református múltunk kezesség I.”¹¹ – Adattár címmel, mely nagy segítséget nyújt a kárpátaljai református gyülekezettörténeti kutatásokhoz.

Fedinec Csilla és Vehes Mikola főszerkesztésében megjelent Kárpátalja 1919-2009 történelem, politika, kultúra¹² című kötetben található ugyan egy tanulmány Román Oficinszkij tollából *Megtűrt pravoszlávok és üldözött reformátusok* címmel, viszont az írás csak marginálisan érinti a református egyház helyzetét az általunk vizsgált időszakban.

A szovjet hadsereg bevonulása területünkre, szinte összeforrt az elhurcolásokkal, a pánikkal és félelemmel. Mindezekkel a lelkészeknek is szembe kellett nézni, akik közül sokan a menekülést választották. Azonban sokan hitükre támaszkodva éltek meg a legrosszabbakat. Ilyen egyházi személy volt, a tivadarfalvai születésű, Gulácsy Lajos ny.ref. püspök is, aki megjárta a lágert és számos próbatételt átélve írta meg visszaemlékezéseit, „A Kárpátaljai Református Egyház történelme 1944-1990 közt”¹³ címen.

Továbbá nem elhanyagolható Gulácsy Lajos másik fontos munkája „A mélységből a magasba”.¹⁴ A kötet az egykori esperes személyes visszaemlékezésein túl a reformátusok helyzetéről is beszámol a szovjet megtorlások alatt.

Molnár D. Erzsébet tanulmánya „A málenyikij robot nemzetiségi és felekezeti vonatkozásai Kárpátalján, különös tekintettel a református közösségre”¹⁵ című munka egyik legfőbb mondanivalója, hogy a reformátusok fokozottan érintve voltak a deportálásokban, s mindezt visszaemlékezések is jól bizonyítják.

¹¹FODOR Gusztáv: *Református múltunk kezesség*. Narancsik Imre Kutatói Műhely, 2016.

¹²OFICINSZKIJ Román: *Megtűrt pravoszlávok és üldözött reformátusok*. In: Kárpátalja 1919-2009- Történelem, politika, kultúra. Főszerk.: FEDINEC Csilla, VEHES Mikola. Argumentum MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, 2010. (a továbbiakban: OFICINSZKIJ: *Megtűrt pravoszlávok és üldözött reformátusok*)

¹³GULÁCSY Lajos: *A Kárpátaljai Református Egyház történelme 1944-1990 közt*. In.: Kárpátaljai Református Templomok. Szerk.: Radvánszky Ferenc, Ungvár-Beregszász, 2000.

¹⁴GULÁCSY Lajos: *A mélységből a magasba*. Kárpátaljai Református Egyház Sajtóosztálya, Munkács, 2005. (a továbbiakban: GULÁCSY: *A mélységből a magasba* 2005.)

¹⁵MOLNÁR D. Erzsébet: *A málenyikij robot nemzetiségi és felekezeti vonatkozásai Kárpátalján, különös tekintettel a református közösségre*. In: Református múltunk kezesség sorozat III, Szerk.: Szamborovszkyné Nagy Ibolya. Narancsik Imre Kutatói Műhely, Beregszász, 2019. 68-87o. (a továbbiakban: MOLNÁR D.: *A málenyikij robot nemzetiségi és felekezeti vonatkozásai Kárpátalján*)

II. Fejezet

A Kárpátaljai Református Egyház helyzete a XX. században

Az I. világháború befejezéséig a Kárpátaljai Református Egyházkerületnek nincs külön történelme. Három egyházmegyéje a reformáció kezdete óta a Magyar Református Egyház Tiszántúli, valamint Tiszáninneri Egyházkerületének része volt. Azonban az I. világháború után a trianoni békeszerződés következtében sok magyarlakta terület, így a mai Kárpátalja és vele együtt nagyszámú református gyülekezet is idegen fennhatóság alá került.¹⁶

Az 1921-ben alapított Kárpátaljai Református Egyházkerületnek a két világháború között 90 temploma és számos imaháza működött több mint 100 lekipásztorral és hitoktatóval, 51 iskolával.¹⁷

Kárpátalja magyarlakta része az 1938-as első bécsi döntés következtében újból az anyaországhoz került, s az 1939. márciusi eseményeknek köszönhetően egész Kárpátalja. Bereg és Máramaros-Ugocsa gyülekezetei ismét a Tiszántúli Egyházkerület részét képezték a következő öt évben, míg Ung megye gyülekezetei a Tiszáninneri Egyházkerület fennhatósága alá kerültek. Az 1939–1944 közötti időszak legjelentősebb egyházi eredménye, hogy a 93 református közösség, Klebelsberg Kunó egykori kultuszminiszter „nyelvhatár stratégiája” mentén, több mint 200 település reformátusai között állami támogatásból szórványmissziót indíthatott el. Ezt a kiteljesedő munkát szakította meg és pusztította el a második világháború elvesztése és Kárpátalja elcsatolása, majd szovjetizálása.¹⁸

Miközben a második világháború tombolt, sok volt a vérvesztés, növekedett a félelem az emberek között.¹⁹ A helyi közösségeknek néhol az átvonuló frontok is jelentős károkat okoztak. Asszonyi István lelkész Forgolányról és Tiszapéterfalváról jelentette, hogy templomaik és iskoláik a bombázások és hidrobantások alkalmával csak ablaküvegkárt szenvedtek. Az 1944 őszen a Kárpátalján kibontakozó háború legnagyobb kárvallottja a Csapi Református Egyházközség lett, templomának felrobbantásával.²⁰

¹⁶ORBÁN Marianna: Kárpátaljai Református Egyház története 2008. 304.

¹⁷Egyházüldözés Kárpátalján 1944-1991. Szerk.: DUPKA György. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2017. 41. (a továbbiakban: Egyházüldözés Kárpátalján 1944-1991. Szerk.: DUPKA)

¹⁸FODOR Gusztáv: *A református egyház első évtizede Kárpátalja szovjetizálásának idején (1944–1954)*. In: Hadifogság, málenkij robot, gulág kárpát-medencei magyarok és németek elhurcolása a szovjetunió hadifogoly- és kényszermunkatáborai (1944–1953). Szerk.: MOLNÁR D. Erzsébet–MOLNÁR D. István. „RIK-U” Kiadó, Beregszász–Ungvár, 2017. 98. (a továbbiakban: FODOR: A református egyház első évtizede kárpátalja szovjetizálásának idején.)

¹⁹GULÁCSY: A mélységből a magasba 2005.

²⁰FODOR: A református egyház első évtizede Kárpátalja szovjetizálásának idején. 98.

A sokat emlegetett szovjet és ateista hatalom közeledte megbénította az egyházi életet is. A félelem és kétségbeesés szinte pánikszerűen terjedt. Így történhetett meg az, hogy a szovjet csapatok megérkezése előtt nagyon sokan elmenekültek, még a református lelkészek is.²¹

Forgon Pál református püspök így emlékezett vissza a szovjetek bevonulására: „... A bal karon fehér szalaggal vártuk az eseményeket. Egyszer csak feltűnt egy katona civil ruhában, a nyakában géppisztoly, a derekán pedig gránátok lógtak. Partizán volt. A Kandikó utcából jött elő, majd egy másik, harmadik, negyedik... Elővédek voltak, biztosították a terepet, majd utánuk jött a katonaság. Ez a néhány partizán odajött hozzánk és szó nélkül letépte rólunk a fehér szalagot mondván, hogy ők nem békével jöttek, hanem harccal.”²²

Horkay Barna visszaemlékezése szerint a bevonulás előtti napon a lelkészek közül egy sem mert harangoztatni, azonban másnap a városparancsnok összehívatta a felekezetek lelkészeit, s kiadta az utasítást, miszerint: „A lelkészek ne üljenek fel a hazug propagandának, senkinek sem lesz semmi baja, maradjanak a helyükön és mindent végezzenek úgy, mint eddig...”²³

A Vörös Hadsereg bevonulása előtt a szolgálati helyüket elhagyó kárpátaljai lelkészek létszámát illetően az írott forrásokban nagy a bizonytalanság. Horkay Barna szerint a több mint 100 tagú lelkészi kar 1944 végére kevesebb, mint a felére csökkent. Gulácsy Lajos szerint 100 lelkészből 40 menekült el. A konventi és egyházkerületi adatok alapján Kárpátaljáról 25 lelkész/segédlelkész menekülése igazolható.²⁴ Az általunk vizsgált Máramaros-Ugocsa megyéhez tartozó Tivadarfalváról ekkor menekült el Murányi Árpád lelkész is.²⁵

Nem sokkal a „felszabadítást” követően, este nyolc óra után több magyar család ablakán kopogtattak a hatóságok, kiszólitották és elvitték a házigazdát. Elvitték a papokat is, ha politikáláson érték vagy valamilyen politikai párt tagjaként tevékenykedett.²⁶

A háború utáni évtized állami egyházpolitikájának három legfontosabb törekvése volt az egyházközségek bejegyzésének lehetetlenné tétele, az egyházi személyek szigorú ellenőrzés alatt tartása, valamint a kivételesen szigorú pénzügyi ellenőrzés.²⁷

1944. május 19-én a Szovjetunió Népbiztosainak Tanácsa létrehozta a nem pravoszláv felekezetek felügyeletével foglalkozó Vallási Kultuszok Ügyeinek Tanácsát, amelynek élére Ivan

²¹GULÁCSY: A mélységből a magasba 2005.

²²FORGON PÁL: Ott voltam, ahol a legszebb virágok nyílnak. Egy kárpátaljai magyar református lelkész a gulágon. Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, Budapest, 1992. 20. (a továbbiakban: FORGON Pál: Ott voltam, ahol a legszebb virágok nyílnak 1992.)

²³HORKAY Barna: A Keleti Baráti Kör. Képek a kárpátaljai ébredésből. Kom Over En Help Alapítvány. 1998. 100. (a továbbiakban: HORKAY: A Keleti Baráti Kör 1998.)

²⁴FODOR: A református egyház első évtizede Kárpátalja szovjetizálásának idején. 98-99.

²⁵Uo. 100.

²⁶HORKAY: A Keleti Baráti Kör 1998. 102.

²⁷OFICINSZKIJ: Megtűrt pravoszlávok és üldözött reformátusok. 296-299.

Vasziljevics Poljanszkij ezredes került. Ekkor a szovjetvezetőség és maga Sztálin is még úgy vélte, hogy az egyházak az állam érdekeinek képviselői lehetnek majd, ha kellő „idomításon” esnek át.²⁸

A Kárpátaljai magyarság túlnyomó többsége a református egyházhoz tartozott, minden református magyar nemzetiségű volt, s a málenyikij robot létében rendítette meg a helyi közösségeket. A deportálások ütése mélyebb nyomott hagyott, illetve nagyobb kárt okozott a gyülekezetek életében, mint az egyházi vagyonekbevitel vagy a lelkészek elítélése koncepciókban.²⁹

Forgon Pál akkori viski lelkész így emlékezett vissza a deportálásokra: „November 26-án, ilyen még nem volt, Visken dob szólt vasárnap délután. Kihirdették a következőt: Közhírré tétetik, hogy holnap reggel 8 órakor jelentkezzen 18-tól 50 évesig minden református és római katolikus férfi háromnapos élelemmel. Munkára mennek, mert meg kell javítani a lerongált hidakat, gyárakat, utakat stb. Általában tudomásul vette a jónép és jelentkeztek becsülettel.”³⁰

Az istentiszteletekről szinte teljesen eltűntek a munkaképes férfiak. Orosz Aranka mátyfalvai gyülekezeti tag vallomása 1944 karácsonyáról hűen fejezi ki ezt a végtelenül fájdalmas állapotot: „Kovács Zoltán lelképásztor jött Tiszaújlakról hozzánk úrvacsorát osztani. Felment a szószerkekre és némán sírt egy ideig, mert nem volt egy férfi sem a templomban...”³¹

Az erőszakos szovjetizálás során a hatóságok elkobozták a parókiákat, egyházi iskolákat és könyvtárakat, a négy egyházi nyomdát, számos templomot pedig bezárták.³²

A szovjetvezetés, maga Sztálin is egy olyan egységes társadalom megalakításán fáradozott, melybe az egyház nem illett bele. A céljuk az volt, hogy lassacskán az egyházat elpusztítsák. A magyar nemzet reformátusai a szovjet nép ellenségeinek lettek kikiáltva.³³ Az egyházellenes intézkedésekkel elsősorban menekülésre kényszerítették, internálták, megfizették, módszeres zaklatásaikkal megfélemlítették a történelmi egyházak gyülekezeteit. Vezetőiktől megfosztották az egyházakat, megbénították, korlátozták strukturális működésüket.³⁴

A református lelkészek koncepciók pereinek menete, elítélése hasonlóan zajlott, mint bármelyik bűnösnek vélt elítélte. Kárpátontúli Ukrajna Néptanácsa a szovjet szakértők javaslatára létrehozta a Rendkívüli Bíróságot, amely a Kárpátontúli Ukrajna Néptanácsának 1944. december 18-án kelt Dekrétuma alapján sokak tragédiáját okozta. Ez a különleges bíróság – a Néptanács nevében - bárkit elítélhetett, aki a csehszlovák vagy magyar rendszerben valamilyen pozíciót betöltött, függetlenül viselkedésétől, tetteitől stb. Ügyvédi védelem nélkül hoztak önkényes

²⁸SZAMBOROVSKYNÉ Nagy Ibolya: *Magyar reformátusok a Szovjetunióban a hruscsovi egyházüldözés időszakában*. Betekintő 14. évf. 3. sz. 27–54.

²⁹MOLNÁR D.: *A málenyikij robot nemzetiségi és felekezeti vonatkozásai Kárpátalján*. 81.

³⁰FORGON Pál: *Ott voltam, ahol a legszebb virágok nyílnak* 1992. 21.

³¹HORKAY: *A Keleti Baráti Kör* 1998. 136.

³²*Egyházüldözés Kárpátalján 1944-1991*. Szerk.: DUPKA. 41-47.

³³FODOR: *A református egyház első évtizede Kárpátalja szovjetizálásának idején*. 101.

³⁴DUPKA: *A szovjet hatóság megtorló tevékenysége* 2014. 52-54.

ítéleteket, büntetésként joguk volt 10-15-25 évig terjedő fegyház vagy vagyonelkobzással járó főbelövést kiszabni. Ítélete pedig nem volt fellebbezhető.³⁵

1946. január 22-én a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége elrendelte a Kárpátontúli terület megalakítását az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság kötelékén belül. A Kárpátontúli területen (Kárpátalján) az Ukrán SZSZK törvényei léptek életbe 1946. január 24-től.³⁶

Aszkézisbe kényszerítette a szovjet államhatalom a Református Egyházat, hisz teljesen kisemmizte: államosították iskoláit, parókiáit, templomait, teljes földvagyont. A „szocialista mennyország” útjában állt a Református Egyház, s az ateista államhatalom idegen testként kezelte, visszaszorította a templomaiba, mely vasárnapról vasárnapra utolsó mentsvárként fogadta magába a megfélemlített és megalázott magyar reformátusságot. 1944–1950 között Sztálin terrorgépezetének keleti nyers ereje szinte porrá zúzta az egyház büszke és cselekvő ellenállását, illetve az érdekérvényesítésre való képességét. A szovjetek, a bekebelezett Kárpátalján is, egy ideológiailag egységes társadalmat akartak megteremteni, melybe nem illett bele az oroszul nem beszélő, magyar nyelven ígét hirdető Egyház.³⁷

1946-ban elindult a református lelkészek letartóztatása, melyet minden esetben megelőzött a lelkészekről való adatgyűjtés az Ukrán SZSZK Állambiztonsági Hivatala kárpátaljai nyomozó részlege által. 1946 és 1951 között Ukrajna Állambiztonsági Hivatala 19 lelkészt és számtalan református egyháztagot tartóztatott le, koncepciós perekben elítélve őket 4–25 év javító-nevelő munkatáborokban letöltendő szabadságvesztésre és teljes vagyonfosztásra³⁸

Köztük Narancsik Imre nagymuzsalyi, Balogh Sándor eszenyi, Szutor Jenő beregszászi lelkipásztor a munkatáborban halt meg.³⁹

A lelkészekről előzőleg adatot gyűjtöttek, melyet leggyakrabban az egész Kárpátalját behálózó önkéntes vagy besúgó hálózat végzett, hiszen a negyvenes évek rejtőzködő kommunista káderei pénzért, néha személyes bosszúból vezérelve szolgálták a szovjethatalmat, behódolva neki.⁴⁰

1946-ban az Ukrán SZSZK Állambiztonsági Hivatala Gönczy Pál, Balogh Sándor, Narancsik Imre és Csok József lelkészeket tartóztatta le, és ítélte el koncepciós perben.⁴¹

Narancsik Imre, az 1946 novemberében letartóztatott lelkész peranyagában több kihallgatási jegyzőkönyvvel találkozhatunk, amelyek 1945 novemberében és decemberében születtek. Ezek korai megszületése alapján feltételezhetjük Kárpátalja meggyengített és megtizedelt egyházi

³⁵Uo. 52-54.

³⁶FODOR Gusztáv: Akik a nagy nyomorúságból jöttek 2017. 14.

³⁷Uo. 14.

³⁸FODOR: A református egyház első évtizede Kárpátalja szovjetizálásának idején. 104.

³⁹Egyházüldözés Kárpátalján 1944-1991. Szerk.: DUPKA. 41-45.

⁴⁰FODOR Gusztáv: Akik a nagy nyomorúságból jöttek 2017. 14.

⁴¹FODOR: A református egyház első évtizede Kárpátalja szovjetizálásának idején. 104.

társadalmának 1945-ben kezdődő alapos, rendszerszintű megfigyelését és átvilágítását. A lelkészek peranyagaiban található letartóztatási parancsok alapos indoklása is megerősíti a lelkészek utáni kémkedést, a róluk való adatgyűjtést.⁴²

Az ítélelhozatal előtt egy lelkész sem szabadulhatott, csak a már kiszabott büntetés letöltése után, már ha túléltek azokat a borzalmakat, amelyek a kényszermunkatáborokban vártak rájuk. A lelkészek pererei hasonló jegyeket hordoztak, melyeket érzéketlen bírúk vezettek, akik a szovjet népgazdaság által megrendelt normaszámok alapján, futószalagon hozták a sablonos ítéleteiket. A szocialista forradalmi tapasztalatok alapján írt Büntető Kódex törvényei voltak azok, melynek révén Kárpátalja magyar értelmiségi rétegét a GULAG haláltáborába hajtották. Az igazságtalanul elítélt magyar református lelkészek perében a vádiratok szövegezésében refrénszerűen visszatérnek az alábbi – munkaköri és nemzeti kötelességükből fakadó – tevékenységek, melyeket a szovjet ideológiai gépezet „bűnös szovjetellenes” tevékenységekké nyilvánított, mondván a „szovjethatalom aláásására és meggyengítésére irányultak”:

- Kárpátalja magyar visszacsatolása idején megszervezték a bevonuló magyar csapatok ünnepélyes köszöntését és fogadását, melyen beszédet is tartottak.

- A második világháború idején a lakosság körében meleg ruházat gyűjtését szervezték meg a szovjet fronton harcoló magyar alakulatoknak és a magyar katonák hazatéréséért imádkoztak.

- 1940–1944 között a szovjetek által „félkatonai és fasisztabaráttá” nyilvánított Levente mozgalom tiszteletbeli vagy lelki vezetői voltak.⁴³

Az 1946-os letartóztatási hullámot követte az 1947-es. 1947 márciusában egy baráti körös⁴⁴ megbeszélésen többen a jelen lévő lelkészek közül felvetették, hogy magánbeszélgetéseikben ugyan többször bírálják az ateista szovjetrendszert, de még egyszer sem tettek szóban bizonyosságot a rendszer képviselőinek. A megbeszélésen Horkay Barnát és Zimányi Józsefet bízták meg, hogy adjanak hangot a prófétai bizonyoságtételnek. Kezdetben szó sem volt levélírásról, kizárólag csak szóbeli bizonyoságtételről.

⁴²FODOR Gusztáv: Akik a nagy nyomorúságból jöttek 2017. 14.

⁴³UO. 15.

⁴⁴„**Napkeleti Baráti Kör**”- (Orbán Marianna– Ébredési mozgalom a Kárpátaljai Református Egyházban (1936 – 1947)) 1936-ban, a cseh éra idején a Kárpátaljai Református Egyházon belül egy ébredési mozgalom vette kezdetét, ami Keleti Baráti Kör néven vált ismertté. Tagjai kezdetben lelkészek, egyházi munkások, tanítók voltak, akikhez később sok egyszerű gyülekezeti tag is csatlakozott. A mozgalom célja elsősorban az volt, hogy öntudatos hitre nevelje a református vallásúakat, de tagjai részt vettek ifjúsági egyesületek és bibliaiskolák szervezésében, a betegek, szegények és rászorulóknak megsegítésében stb. A Baráti Kör megosztotta már a cseh éra idején is a református egyházat: egyesek támogatták, mások elleneztek a mozgalmat.

Gulácsy Lajos visszaemlékezéseiből tudhatjuk róla: Célja az öntudatos, igei alapon álló református nevelés az egyházon belül. Ennek az irányzatnak voltak ellenzői, és volt egy olyan csoport is, amelyik közömbös volt iránta. Ez az ébredési mozgalom hatással volt az egyetemeken kárpátaljai református egyházra, de sok helyen ellenállásba ütközött a saját egykori vezetői, lelképásztorai részéről. Némelyek úgy állították be a hívek előtt, mint egy új vallást, nem mint megújító mozgalmat az egyházon belül.

1944-től, miután Kárpátalja egy ateista berendezkedésű hatalom fennhatósága alá került, sem az állam, sem a hivatalos egyházi vezetés nem nézte jó szemmel a Keleti Baráti Kör tagjainak „túlbugzságát”. Ebből kifolyólag 1947-ben betiltották a mozgalmat

Zimányi József és Horkay Barnabás a megállapodás szerint Gecseből gyalog indultak el az Állambiztonsági Hivatal beregszászi irodájába. A néhány kilométeres utat végig imádkozva tették meg, a beregszászi állambiztonsági irodában egy őrnagy fogadta őket. Zimányiék elmondták, hogy nem szektások, hanem református lelkészek, és Moszkvába szeretnének felmenni, Sztálinnal szeretnének beszélni. Az őrnagy meghallgatta, majd megkérte őket, hogy előbb írják le a mondanivalójukat. Akkor született meg a hitvallásuk első leírt változata: „Hatalmas Sztálin! Isten a német fasizmust sok orosz és más nép fiainak vérével törte le. Te a győzelem dicsőségét is magadnak tulajdonítottad. Mindenben Isten helyére helyezted magad. Hatalmas búzamezők mellett nagy táblákon hirdette a dicsekvő felírás: Isten nélkül és imádság nélkül, de műtrágyával és traktorral! Ezért az Úr meg fog alázni, mint Nabukodonozort. Saját fiaid fognak megvetni téged. Amíg időd van, szállj magadba, adj dicsőséget a felséges Istennek! Ez népednek is a javára lesz. A gőgös Belsazar egy éjszaka birodalmával együtt elveszett. Zimányi József és Horkay Barna”⁴⁵

Az őrnagy átvette a beadványt, és megkérte őket, hogy menjenek fel Ungvárra Agafonov vallásügyi meghatalmazotthoz és mondják el neki is a leírtak tartalmát. Az őrnagy nem tartotta veszélyesnek a két lelkészt és a mondanivalójukat sem, mivel nem tartóztatta le őket azonnal. Másnap, 1947. március 27-én Horkay Barna, Zimányi József és Simon Zsigmond lelkészek Ungvárra utaztak, és találkoztak Agafonovval, aki leíratta velük a mondanivalójukat. Ez a legteljesebb hitvallás került be az 1947-ben letartóztatott lelkészek peranyagába.⁴⁶

Gulácsy Lajos egykori püspök így emlékezett vissza az 1947-es esztendő történéseire: „Az 1947-es évben még egy esemény történt. A Baráti kör vezetősége, látván a helyzetet, a jövődőt, levelet írt Sztálinnak, melyben az Úr szavára építve kérést és egyben figyelmeztetést küldött el. Én magam ezt a levelet nem láttam, de a tartalmát azoktól tudom, akik írták és nevük aláírásával meg is erősítették. Ma is él közülük három lelkész Horkay Barna, Zimányi József, és Kovács Zoltán. Ők több adattal tudnak szolgálni. Ez a levél nem volt sértő, sem ítélkező, inkább az Úr eszközének és ítéletének láttatta őt, mint volt Nabukodonozor a zsidó nép számára. De neki tudni kell - írták -, hogy ő eszköz az Isten kezében, és neki is engedelmeskedni kell az Úr akaratának. Hogy meddig jutott el a levél és most hol van, nem tudjuk, de a következményei igazolták, hogy célba ért. Rövidesen letartóztatnak a levélírók közül két lelkészt Horkay Barnát és Zimányi Józsefet...”⁴⁷ A Sztálinnak írt levelet felségsértésnek ítélték meg, amely a belügyi szervek és a pártvezetőség körében is nagy zavart keltett. Hamarosan megjött a válasz is, Berija kiadta a parancsot, hogy a levél értelmi szerzőit, aláíróit, támogatóit szigorúan meg kell büntetni. Először 1947. október 16-án Zimányi Józsefet gecsei és Horkay Barnát nagyszülősi otthonában tartóztatták le.⁴⁸

⁴⁵FODOR: A református egyház első évtizede Kárpátalja szovjetizálásának idején. 106-107.

⁴⁶UO. 106-107.

⁴⁷GULÁCSY: A mélységből a magasba 2005.

⁴⁸DUPKA: A szovjet hatóság megtorló tevékenysége 2014. 52-54.

1948-ban az Ukrán SZSZK Állambiztonsági Hivatala Simon Zsigmond lelkészt és Fekete Gyula misszionáriust tartóztatta le, és ítélte el koncepciós perben. Immár ez volt a harmadik letartóztatási hullám, melyet a Kárpátaljai Református Egyház elszenvedett.⁴⁹

1949-ben Kovács Zoltán, Pázsit József, Asszonyi István, Gulácsi Lajos, Huszti Béla, Györke István és Zsurki József lelkészeket tartóztatták le és ítelték el koncepciós perben.⁵⁰

A letartóztatási hullámok folytatódtak 1950-ben három református lelkész meghurcolásával, az 1951-es évben pedig Forgón Pál viski lelkész elítélésével. A letartóztatási hullámok végét jelentette az 1959-es per, melynek Gecse Endre református lelkész lett az áldozata. A koncepciós perekben elítélt lelkészeket végül 1991-ben rehabilitálták.⁵¹

Az akkori szovjet állam nyíltan ateista ideológiájának köszönhetően Sztálin birodalma egyáltalán nem vagy csak alig ismerte a protestáns felekezeteket. Kivételként a baptistáknak engedték meg, hogy egy Moszkva központú Össz-szövetségi Evangéliumi Keresztény-baptista Egyházat fenntartsanak, ám azok tevékenységükről folyamatosan beszámoltak az államnak. Így, amikor azzal szembesültek a szovjetek vidékünkön, hogy bizony nem 100-200 protestáns, hanem csak református hívőből több mint 90 ezer él, nem igazán tudtak vele mit kezdeni. Első reakcióként legkézenfekvőbb megoldásnak a Szovjetunióban egyedülként elismert baptistákkal történő egyesítést látták.⁵² Az akkori moszkvai baptista vezetők, Ivanov és Andrejev személyesen jöttek és segítségüket ígérték, ha a kárpátaljai reformátusok csatlakoznak a Baptista Szövetséghez, mivel ők már bejegyzett, az államhatalom által elismert és működő felekezet.⁵³

A református lelkészek többsége, a Baráti Kör tagjai egyöntetűen úgy vélték, hogy ez káros lenne a reformátusság részére, ugyanis az Unión belüli baptisták, az ortodox tengerhez viszonyított kis létszámuk miatt, bárkit befogadtak maguk közé, így fennállt az a veszély, hogy a reformátusok nem csak önállóságukat veszítik el az egyesüléssel, hanem előbb-utóbb tanaik tisztaságát is. Emiatt lemondtak az egyesülésről, vállalva, hogy egyedül birkóznak meg a regisztrálással, ami 1948 folyamán meg is történt.⁵⁴

A lelkészek létszáma az elhalálozás és áttelepülés miatt huszonnégy főre csökkent. A templomi szolgálat nyolcvanegy gyülekezetben volt végezhető. Több helyen csak egy vasárnapi istentisztelet volt, vagy két hétben csak egy. Egy lelkésznek több gyülekezetet kellett ellátnia. A távolságok nagyok, az utak rosszak voltak, a közlekedés nehezen oldódhatott meg. A lelkész

⁴⁹Egyházüldözés Kárpátalján 1944-1991. Szerk.: DUPKA. 41-45.

⁵⁰Uo. 41-45.

⁵¹Uo. 41-47.

⁵²SZAMBOROVSKYKYNÉ dr. Nagy Ibolya–Hogyan nem lettek a kárpátaljai reformátusok a szovjet baptisták egyházába beolvasztva 1947-ben? Kárpátalja hetilap, 1005. szám
Elérhető:<https://karpataljalap.net/2020/05/10/hogyan-nem-lettek-karpataljai-reformatusok-szovjet-baptistak-egyhazaba-beolvasztva-1947> (2020. 11. 21)

⁵³GULÁCSY: A mélységből a magasba 2005.

⁵⁴ORBÁN Marianna: Kárpátaljai Református Egyház története 2008. 314.

kerékpáron, motorkerékpáron, buszon vagy taxin tudta bejárni szolgálati helyét. Közben figyelték, ellenőrizték. Minden templomban volt olyan személy, akinek jelentést kellett tenni a hatóságok felé, miről beszélt a lelkész. Keresztelni csak a templomban lehetett. Ha a lelkész háznál keresztelt és kitudódott, két évre megvonták a szolgálati engedélyét. Sajnos, több ilyen eset meg is történt. Enyhébb esetben megrovásban részesült és áthelyezték.⁵⁵

A mindenre kiterjedő ellenőrzés miatt tudjuk, hogy már 1953 nyarán olyan lelkészhiány lépett fel, hogy 56 református lelkész jutott 89 gyülekezetre, ezek közül 28-an csak egyben, 21-en kettőben, míg 6-an három egyházközségben is végeztek egyszerre lelkipásztori szolgálatot.⁵⁶

Elmondható tehát, hogy az 1944-es év sorsfordító volt a kárpátaljai reformátusság számára is. A szovjet csapatok bevonulását követően egy olyan új rend vette kezdetét, amire az ateista politika volt jellemző, s mindazokat a lelkészeket, akik ez ellen felmerték emelni szavukat, szibériai lágerfogságra ítélték.⁵⁷

⁵⁵GULÁCSY: A mélységből a magasba 2005.

⁵⁶SZAMBOROVSKYKYNÉ Nagy Ibolya: *Magyar reformátusok a Szovjetunióban a hruscsovi egyházüldözés időszakában*. Betekintő 14. évf. 3. sz. 27–54.

⁵⁷ORBÁN Marianna: *Kárpátaljai Református Egyház története* 2008. 316.

III. Fejezet

A Tivadarfalvai Református Egyházközség a XX. században

3.1 Tivadarfalváról röviden

Jelenleg Tivadarfalva közigazgatásilag Tiszapéterfalva társközsége, azonban az általunk vizsgált szakirodalomban eltérő információkat találtunk arról, hogy melyik évben vált közigazgatásilag Péterfalva részévé, illetve arról, hogy mikor történt meg a két falu egyesítése. Borbély Sándor munkájában azt olvashatjuk, hogy 1958-tól a tiszaháti települések adminisztratív-gazdasági körzetesítésének köszönhetően vált társközséggé Tivadarfalva.⁵⁸ A Kárpátalja Közigazgatási-területi felosztásának kézikönyve, amely 1983-ban látott napvilágot, azt tartalmazza, hogy 1967-ben a két falut egyesítették⁵⁹ Nagyszőlőstől 28–29 km-re található és 10–11 km-re fekszik az újlaki vasútvonaltól (1. ábra).⁶⁰

1. ábra. A falu területi elhelyezkedése



Forrás: <https://earth.google.com/web/search/Tiszap%c3%a9terfalva/@48.06125705,22.93565338,122.28595825a,2078.76662336d,35y,-0h,43.98752885t,-0r/data=CigiJgokCQlpVIY9S0NAEZoCVwb3RUNAGf6fskfCgjtAISrrugoPZjtA> (2020. december 28.)

⁵⁸ BORBÉLY Sándor: *A szovjet politikai diktatúra által konstituált történelmi múlt.* In: *Múltunk – politikatörténelmi folyóirat* 61. Budapest, 2016/2. szám, 187–224.

⁵⁹ *Закарпатська область. Довідник Адміністративно-територіальний поділ на 1 жовтня 1983 року.* Склали і підготували до друку: В. В. ГРИГА, В.Ю БУРКАЛО. Ужгород, 1983. 90.

⁶⁰ BOTLIK–DUPKA: *Magyarlakta települések* 1993. 181.

Minden bizonnyal maga a község a XIII. század második felében élt nemesről, az Árpád-kori okmányokban Tywodorként emlegetett Tivadar földesúrról kapta a nevét. Az 1500-as évekig Csatóháza és Andrásfalva, két aprócska helység létezett a település szomszédságában, ám ezek valószínűleg elnéptelenedtek a tatárdúlás következtében, nevük már csak a dűlőnevekben él tovább, s földjeik kismértékben bővítették a még így is kicsinek számító tivadarfalvai határt. A következő évszázadban jelentős számú ruszin zsellér telepedett meg a faluban, ám a kismanesi réteg anyagi, szellemi és számbeli túlsúlya folytán a betelepülők lassan elmagyarosodtak.⁶¹

Fényes Eleknél 1851-ben a település múltjára vonatkozóan az alábbi leírást találjuk:⁶² „Tivadarfalva vagy Tivadar, magyar falu Bereg-Ugocsa vármegyében. Határa, melyet északról a Tisza nedvesít, igen termékeny, rétjei kétszer kaszálhatóak, erdeje kicsiny.”

A község vallási összetételét tekintve már az 1880-as években is a reformátusok voltak többségben. A 374 fős településből 298-an a református vallás tanításait követték, míg az izraeliták és görögkatolikusok száma nem haladta meg a 30 főt.⁶³

Az 1910-es adatok szerint a falu 423 fős lakosságából 52 görögkatolikus, 20 izraelita és 6 római katolikus volt, míg a maradék 345 fő a református felekezethez tartozott.⁶⁴

A Pesti Hírlap egy 1914 tavaszán megjelent számából tudjuk, hogy a területet árvíz sújtotta, az 1913-as esztendőben, illetve 1914-ben is. Tivadarfalván kívül más társközségben is számos épület összeomlott és a lakosság nagy nyomorúsággal nézett szembe.⁶⁵

1941-ben Tivadarfalván 519 ember élt, ebből 429 fő református, 73 görögkatolikus, 15 izraelita és 2 római katolikus.⁶⁶ Szintén 1941-es adatok szerint a falu nemzetiségi összetétele a következőképp alakult: a fent is említett 519 lakosból, 502 magyar anyanyelvű, 1 lakos rutén, a megmaradt 16 személy egyéb nemzetiségnek volt a képviselője.⁶⁷ Tivadarfalva nemzetiségi viszonyait illetően kijelenthetjük, hogy szinte teljesen magyar nemzetiségű település volt, a lakosság mindössze egy tagja volt ruszin nemzetiségű.⁶⁸

Gyarmati Júlia 1920-ban született Tivadarfalván, visszaemlékezéséből a község mindennapi életébe is betekintést nyerhetünk: „A szüleim felesben dolgoztak a helybeli Biky Elemér földbirtokosnál, s már én is 14-15 éves lányként munkába álltam nála. Dohányt termesztettünk egy

⁶¹LAJOS Mihály: Egy kicsiny falu a hajdani ugocsai kismanesi vidéken.

Elérhető: <http://www.karpataljalap.net/?q=2011/11/18/egy-kicsiny-falu-hajdani-ugocsai-kismanesi-videken> (2021. 03. 23) (a továbbiakban: LAJOS Mihály: Egy kicsiny falu a hajdani ugocsai kismanesi vidéken)

⁶²FÉNYES Elek: *Magyarország geográfiai szótára (Kárpátalja)*. KMKSZ, CLIO Kiadó, Ungvár 1998. 95.

⁶³Kárpátalja településeinek vallási adatai (1880–1941). Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 2000. 125.

⁶⁴Uo. 125.

⁶⁵Pesti Hírlap, 1914. március (36. évfolyam, 52–64. szám) 1914-03-15 / 64. szám.

Elérhető: https://adtpus.arcanum.hu/hu/view/PestiHirlap_1914_03-1/?query=Tivadarfalva&pg=647&layout=s (2019.05.07)

⁶⁶Kárpátalja településeinek vallási adatai (1880–1941). Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 2000. 125.

⁶⁷Kárpátalja településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1941). Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 144.

⁶⁸Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (KTAL), F. 286. op. 3., od.zb. 38.

általa kijelölt parcellán, s a kiszáradt, kisímított dohánylevelekért kapott pénz fele minket illetett. Ha pedig egy munkása, napszámosa vagy felesé anyagiilag megszorult, kamatmentes kölcsönt adott neki. Jó ember volt... 18 éves voltam, amikor visszajött a magyar világ, s a többi fiatal lányhoz hasonlóan, én is szépen kiöltözve, népviseletben fogadtam a díszkapu alatt bevonuló honvédeket, 1943-ban pedig feleségül mentem az ugyancsak helybeli Gyarmati Sándorhoz, aki suszterként javítgatta falubelije cipőit, de még az első gyermekünk sem született meg, amikor a következő év őszén bejöttek az oroszok”⁶⁹

A kis község életét a szovjet hatalomváltás teljesen szétzilálta. Magyarlakta település lévén nagymértékben érintették az 1944 őszi deportálások. Gyarmati Júlia, helyi lakos férje is áldozatául esett az elhurcolásoknak: „Tudtuk, hogy Szolyvára meneteltek, így mi, asszonyok, úgy tízen csoportba verődünk, s elindultunk a láger felé, hogy egy kis enivalót vigyünk szegényeknek. Korán kelve, estére begyalogoltunk Munkácsra, ahol találomra bekopogtunk egy házba, hogy éjszakai szállást kérjünk. Jó emberek voltak a háziak, egy szóra befogadtak minket, majd hajnalban nekivágtunk az út második szakaszának. Majd’ lejártuk a lábunkat, mire elértük a tábort, de siettünk, hogy még aznap visszaérjünk Munkácsra. Sajnos, nem is láthattuk a hozzátartozóinkat, nem adhattuk át nekik a csomagjainkat, ott kellett azokat hagynunk az öröknél, a láger kapujában, akik, persze, ígérték, hogy átadják az elemózsiát, de aztán kiderült, mennyit ért az ígéretük. Nem sokkal a hazagyalogolásunk után egy tivadarfalvai gazda két ízben is elszekerezett Szolyvára, magával vive az általunk küldött élelmiszereket, de ahogy később a hazatérő foglyok elmondták, semmit sem ettek azokból a rabok, mindet elzabrálták a szovjet katonák.”⁷⁰

1945. július 1-jén itt is elkészült a lágerben tartózkodók adattára felsőbb utasításra. Együttvéve 78 személyről készítettek magyarul külön adatlapot: 25 katona fogoly, 52 civil fogoly és 1 önkéntes szovjet katona, Hudacsik András.⁷¹ A 78- személyből 17-en váltak a málenyikij robot halálos áldozataivá.⁷²

Tivadarfalva 1945-ben még saját öngazgatással bíró településnek számított. A szovjet korszakban a helységet közigazgatásilag összevonták Tiszapéterfalvával, megszüntették a település óvodáját, valamint az elemi iskolát.⁷³

⁶⁹LAJOS Mihály: Egy kicsiny falu a hajdani ugoicsai kismemesi vidéken.

⁷⁰LAJOS Mihály: Egy kicsiny falu a hajdani ugoicsai kismemesi vidéken.

⁷¹Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (KTÁL), F.P-14., op.1., od.zb. 222.

⁷²A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség 1989-ben indított gyűjtése alapján.

Elérhető:https://kmf.uz.ua/mr/4_nevek_nagysz.html?fbclid=IwAR05yjS9fMEVavaxsRcZibEayTMOG24Nk_1OQRsOoOaVIUnnu14zcOXbJ7k#tivadarfalva (2021.04.25)

⁷³LAJOS Mihály: Egy kicsiny falu a hajdani ugoicsai kismemesi vidéken.

3.2 A Tivadarfalvai Református Egyházközség rövid története 1944-ig

3.2.1 A gyülekezetről általánosságban

Tivadarfalva református templomával kapcsolatban egymásnak ellentmondó adatokat találunk. Radvánszky Ferenc munkájában a következőképp ír a templomról:⁷⁴ „A falu római katolikus temploma, amely a középkorban épült, a XVIII. században elpusztult. Ennek az elpusztult templomnak a helyén épült fel 1906-ban, Fóris Lajos lelkész és Nagy Ignác gondnok idején az új barokk típusú templom.” A Magyar Református Egyházak javainak tára sorozat I. Máramaros-Ugocea kötetében azonban, így olvashatunk a templomról:⁷⁵ „... vaskerítéssel körülvett temploma a XVIII. század végén épült fel, kétszer három ablakkal. Tornya beilleszkedik a hajóba. Domború toronysisak, majd kis ablakokkal nyolcszögletessé alakított, felette kis kupolával. Egyszerű kiszögelések tagolják mind a templomfalat, mind a tornyot. Bejárati ajtaja igényesen faragott klasszicistadíszítésű volt – rozetta, palmetta, tallérdíszes, redőzetmintás. Faoszlopok tartották a két karzatot. A torony alatti karzat öt téglalap alakú mezőre oszlott, domború faragott keretdíszekkel. A szószékkorona fehér és arany díszes levelekből és kagylókból van összeállítva, tetején gömb, amely kör alakú keretre van helyezve, amelyet alul csillag szélén pedig palmettasor díszít.”

Szép, régi úrasztali térítők mellett egy több száz éves úrvacsorai kenyértartó fatányérral, illetve az 1700-as évekből származó, ezüsből, illetve rézből készült kelyhekkal, s ugyanabból a korból öntött harangokkal rendelkezik a gyülekezet.⁷⁶

Az első világháborút követően a csehszlovák államkeretbe kényszerített egyházközségek elszakadtak az anyaországi Egyetemes Egyháztól, így a Tiszántúli egyházkerülethez tartozó 32 egyházközségből is kivált 25, melynek Tivadarfalva is részét képezte. A Tivadarfalvai Református Egyházközség is megpróbált újraszerveződni a kialakult kényszerhelyzetben.⁷⁷ Mindennek ellenére anyagiak terén az egyházközség ezekben az időkben nem szűkölködött, s a helyi elemi magyar iskola is élvezte az államhatalom támogatását.⁷⁸

Miután Tivadarfalva is visszakerült 1938. november 2-án a Magyar Királyság kötelékébe, az egyházközség első presbiteri gyűlésén, 1938. december 4-én jelentették, hogy az első bécsi döntés következtében, a Felvidék anyaországhoz való visszacsatolásának alkalmával a Tivadarfalvai Református Egyháznak egy igen szép zászlót küldött a Milotai Református Egyház, hogy ezzel

⁷⁴Kárpátaljai református templomok 2000. 94.

⁷⁵I. Máramaros-Ugocea Egyházmegye 1999. 249–250.

⁷⁶LAJOS Mihály: Egy kicsiny falu a hajdani ugoicsai kismemesi vidéken.

⁷⁷CSOMÁR Zoltán: *A csehszlovák államkeretbe kényszerített magyar református keresztyén egyház húszéves története (1918-1938)*. M. Kir. Állami Nyomda Kirendeltsége, Ungvár. 1940-354. 5.

⁷⁸KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1939. május hó 21-én tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklésia presbiteri jegyzőkönyve, 1928-1940.

fejezzék ki hazafias örömeiket és a helyiek iránti szeretetüket. A Tivadarfalvai presbitérium a Milotai testvéreknek Isten áldását kérte és hálás köszönetét fejezte ki levelében.⁷⁹

Szintén a visszatért területek és a visszacsatolás örömeinek kifejezésére látogattak el Tivadarfalvára a méhteleki képviselők, így az 1939. január 15-én megtartott közgyűlés az ő képviselőtestületüknek jelenlétében zajlott. A méhteleki politikai község Jánosy Sándor református lelkésszel, valamint a községi képviselőtestületi tagok jelenlétében méltatták a Felvidék 20 éves rabságának felszabadulását, ennek örömére és emlékére egy díszes magyar nemzeti zászlót ajándékoztak Tivadarfalva községnek. A zászlót ünnepélyesen a délelőtti istentisztelet alkalmával adta át Jánosy Sándor méhteleki lelkész Patkós Antal, tivadarfalvai bírónak. A köszöntő szavakat pedig Gulácsy Lajos helybeli lakos mondta el az ünnepségen. Pár köszöntő mondat után Gulácsy Etelka verse következett, majd az átadó záróakkordjaként az iskolában megterített asztal várta az ide látogató és együtt ünneplő embereket.⁸⁰

A Magyarországhoz visszatért területeken az egyházi élet nem állt meg. Az egyházközség életében az anyaországhoz való visszatérés után továbbra is nagy figyelmet fordítottak az egyházközség működéséhez szükséges feladatok elvégzésére. Ilyenek voltak többek között a presbiteri választások. A választás előtt nagy figyelmet fordítottak a választói névjegyzék összeállítására, amelyre az 1939. június 25-én tartott presbiteri gyűlésen került sor. A névjegyzék összeállítását az egyházadó befizetésétől tették függővé és a hátralékok elmaradása miatt a névjegyzéket 15 napra közszemlére kifüggesztették. A presbitérium az egyházmegyei jegyzői tisztségre Asszonyi István, forgolányi tiszteletesre adta le szavazatát. A gondnokot pedig megbízták az egyház tulajdonában lévő búza levágásával, teljes szabad kezett adva neki, saját belátása szerinti intézkedéssel.⁸¹

Majdhogynem egy hónappal az előző gyűlést követően, az 1939. július 23-ai gyűlésen olvasta fel Nyitrai Lajos helyi lelkész az esperes 104. számú körlevelét, mely szerint kettőre szűkölt a kör, arra vonatkozóan, hogy ki töltheti be az egyházmegyei aljegyzői posztot. A presbitérium egyhangúlag Horkay Barnára szavazott.⁸²

Már 1938-ban érvénybe lépett a magyar református egyházban az új lelkészi nyugdíjtörvény, mely 1939. november 1-jével a visszacsatolt egyházakra vonatkozóan is érvénybe lépett. Ennek értelmében a lelkészi állást fenntartó egyházközségek is nagy összegű fenntartási járulékot voltak kötelesek fizetni a lelkésznek, azonban ez az összeg olyan magasnak bizonyult,

⁷⁹KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1938. december hó 4-én tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbiteri jegyzőkönyve, 1928-1940.

⁸⁰KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1939. január hó 15-én tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbiteri jegyzőkönyve, 1928-1940.

⁸¹KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1939. június hó 25-én tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbiteri jegyzőkönyve, 1928-1940.

⁸²KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1939. július hó 23-án tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbiteri jegyzőkönyve, 1928-1940.

hogy azt a kis egyházak nem tudták volna megfizetni. Emiatt a lelkész indítványozta, hogy kérjék meg az Egyetemes Konventet, hogy a nyugdíjak kifizetését kössék a gyülekezet lélekszámához, illetve az egyházközség teherbíró képességéhez.⁸³

1940. augusztus 4-én a presbiteri gyűlés háromévi szolgálat után Szabó Árpád, ideiglenes kántor-tanítót véglegesítette hivatalában. Időközben szükségessé vált a tanítói lakás felújítása, melyre a költségeket az egyházzadóból levont összegből finanszírozták. A szomszédos gyülekezetek közötti együttműködés szép példája Kocsis János tiszabökényi tanító felajánlása a tivadarfalvai egyháznak, melynek értelmében 2000 darab vályogot ajándékozott a renoválás elkezdéséhez.⁸⁴

Az egyházközség nehéz anyagi helyzetét mutatja, hogy az 1940. esztendőben az egyháznak nemcsak testvéregyházi kapcsolatokat kellett kialakítania, hanem május 31-én pénzbeli segítséget kellett kérnie Biky Ákos gyülekezeti tagtól, a kért 200 pengő fedezete az a korábban megkapott nagykállói testvér gyülekezeti segély lett, melyet a Tivadarfalvai Református Egyházközség kapott anyagi gondjainak rendezésére.⁸⁵

Az egyházközség földekkal rendelkezett, amelyekről a betakarított termést értékesítette, ezzel növelve bevételeit.⁸⁶

Nyitrai Lajos lelkész 1941. január 17-én vonult nyugdíjba, amikor is az esperes, Isaák Imre érkezett látogatóba, s a leköszönő lelkészt felmentette szolgálata alól. Szolgálataiért cserébe a lelkész 5 q búzát és 5 q kukoricát kért. Kölcsönös megállapodás után a végleges fizetése 100 pengő készpénz lett, melyet jegyzőkönyvbe foglaltak. Az új lelkész megérkezéséig a helyettes lelkész, Csík József végezte a lelki szolgálatot. Meghívásos alapon szeretnék volna az új lelkész személyét kiválasztani, ezért január 20-án egy rendkívüli szavazást tartottak,⁸⁷ ahol a két legtöbb szavazatot szerző személy Murányi Árpád hódmezővásárhelyi, illetve Szaniszló Endre técsői lelkészek lettek. A február 13-án megtartott törvényes szavazáson Murányi Árpádra érkezett több szavazat, s így kijelentették, hogy ő lett a tivadarfalvai új lelkész. Csík József helyettes lelkész feladatait elvégezte, helyére Fazekas Gábor verbőci helyettes lelkészt rendelték ki, azonban a presbitérium a helyettes lelkészi posztot elutasította, azzal az indokkal, hogy képtelen az esperesi határozatban előírt fizetési feltételeket teljesíteni.⁸⁸

⁸³ KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1939. november hó 1-jén tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbiteri jegyzőkönyve, 1928-1940.

⁸⁴ KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1940. augusztus hó 4-én tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbiteri jegyzőkönyve, 1928-1940.

⁸⁵ KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1939. augusztus hó 20-án tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbiteri jegyzőkönyve, 1928-1940.

⁸⁶ KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1940. augusztus hó 17-én tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbiteri jegyzőkönyve, 1940-1958.

⁸⁷ KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1941. január hó 17-én tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbiteri jegyzőkönyve, 1940-1958.

⁸⁸ KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1941. február hó 13-án tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbiteri jegyzőkönyve, 1940-1958.

Nem csupán nyugdíjaztatás nyomán következtek be változások az egyházközség személyi állományában, hanem a világháború szele is egyre inkább érezte hatását. Bár a háború ezen szakaszában Magyarország még nem volt hadviselő fél, a hadba lépést megelőző események már érezhetően hatottak a Tivadarfalvai Egyházközségre is. Többek között Sárközy Károly, a gyülekezet gondnoka teendőit nem tudta ellátni katonai szolgálata miatt, ezért a presbitérium egy helyettes gondnok megválasztását javasolta Biky Ákos személyében. 1941. március 23-án, a lemondott Sárközy Károly gondnok helyére 1941. március 23-án a lemondott Sárközy Károly gondnok helyére Bencze Károly mellett döntött, mint a gyülekezet új gondnoka, aki azonban nem tudta hosszú távon betölteni tisztségét, mivel októberben katonai szolgálatra volt hivatalos, ahogy a presbitérium több tagja is.⁸⁹

Az 1940-es évek elején Magyarországon bevezetett törvénykezés a zsidók mező- és erdőgazdasági ingatlanjaira vonatkozóan⁹⁰ érintették Tivadarfalvát is: Murányi Árpád ismertette azt az esperesi körlevelet, mely tartalmazta, hogy az egyházközség igényelhet a helyi zsidó birtokból, melynek tulajdonosa Fried Sámuel volt. 1943. február 2-án a presbitérium kimondta igényét a megszerzett ingatlanra, melyet a még használatban lévő egyházi földjeinek jövedelméből fizette volna ki 30 év alatt.⁹¹

1943. október 26-án Nagyszőlősön üléselő egyházmegyei elnökség szavazást rendelt el Tivadarfalván is a megüresedett tanácsbírói és esperesi tisztségre. Erre válaszolva ült össze november 14-én a helyi presbitériumi gyűlés, Murányi Árpád református lelkész elnökletével. Isaák Imre, elhunyt esperes tiszteletére tartott megemlékezés után, tárgyaltak az egyházmegyei elnökség felhívásáról. A presbitérium egyhangúlag adta le szavazatát Papp József, máramarosszigeti lelképásztornak, mint leendő esperesre, s a tanácsbírói pozíció betöltésére egy nagyszőlősi tanítóra, Szabó Sándorra.⁹²

A világháború forgatagában a településen élénk egyházi élet folyt. Mindez az 1944. június 22-án tartott soron következő presbitériumi gyűlés jegyzőkönyveiből is kiderült. A gyűlést Papp József esperes vezette, aki elégedettségét fejezte ki a lelkész, a tanító és a presbitérium lelkiismeretes munkája és igyekezete miatt. Az egyházlátogatási jegyzőkönyvből kiderült, hogy a templomba járók és az úrvacsorázók száma igen magas a községben, különösen örvendetesnek találták, hogy

⁸⁹ KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1941. március hó 23-án tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbitériumi jegyzőkönyve, 1940-1958.

⁹⁰ 1942. évi XV. törvény a zsidók mezőgazdasági- és erdőingatlanjairól.

Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=94200015.TV&txtreferer=99100025.TV> (2021. május 8.)

⁹¹ KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1943. február hó 2-án tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbitériumi jegyzőkönyve, 1940-1958.

⁹² KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1943. november hó 14-én tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbitériumi jegyzőkönyve, 1940-1958.

sokan látogatják a vallásos estéket, a vasárnapi iskolát, a bibliaköröket, továbbá, hogy az ifjúsági munka jól működik, a perselypénz és az adományok pedig növekednek.⁹³

A hatalomváltás megpróbáltatásaihoz a Tivadarfalvai Református Egyházközség is igyekezett alkalmazkodni. A település vallási élete nem állt meg sem az újjászerveződéskor, sem pedig a világháború ideje alatt. Az egyházközség személyi állományában történt változások bekövetkeztét is nagyrészt a világháború közeledte idézte elő, melynek hatásai a gyülekezet életében is érezhetőek voltak.

3.2.2 Az egyházközség által működtetett református iskola 1938–1944 között

Tivadarfalván a csehszlovák időszakban református magyar elemi iskola működött, amelynek két tanítója volt és két osztálya.⁹⁴ Az első bécsi döntés után Magyarországhoz visszatért községben a református egyházközség által fenntartott iskola továbbra is működött, melyben két tanító dolgozott és amelyben leventeoktatást is folytattak.⁹⁵ Közoktatásügye lényegében 1944. október végéig változatlan maradt.⁹⁶

A gyülekezet kántor tanítója az 1933. augusztus 20-án tartott tanácskozás óta Szabó Árpád forgolányi lakos volt, akit öt jelentkező közül választottak ki ideiglenesen. Az 1934-1935-ös években a jegyzőkönyvek vezetésével is megbízták, ezáltal igazán aktív tagjává válik az egyházközségek.⁹⁷

A Magyar Királyi Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium határozata alapján az 1939. május 21-én összeült presbiteri gyűlés megállapította, hogy az iskolában tanuló magas létszámú gyermekre való tekintettel (124 fő) szükséges megszervezni a második tanítói állást, melyet a cseh éra alatt az állam kiegészítő tanítóval és 100%-os fizetés hozzájárulással töltetett be. Emiatt tisztelettel megkérték a minisztert, hogy a törvényben előírt 20% hozzájárulást az egyház részére csökkentse le 10%-ra, mivel a politikai község lélekszáma 550, melyből 452-en reformátusok, 98-an görögkatolikusok vagy izraeliták voltak. A református egyház földjei kicsik, anyagiak tekintetében már így is adósságokkal küzdöttek, miközben épületeik is renoválásra szorultak.⁹⁸ A második tanítói állást végül sikerült megszervezni, a forrásokban is két tanítót alkalmazó iskolaként történik említés az intézményről.⁹⁹

⁹³KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1944. június hó 22-én tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklésia presbiteri jegyzőkönyve, 1940-1958.

⁹⁴BOTLIK–DUPKA: Magyarlakta települések 1993. 181.

⁹⁵Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (KTÁL), F. 286. op. 3., od.zb. 39.

⁹⁶BOTLIK–DUPKA: Magyarlakta települések 1993. 181.

⁹⁷KREL, Igazolás. Jegyzőkönyvi kivonat, 1998.18.10

⁹⁸KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1939. május hó 21-én tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklésia presbiteri jegyzőkönyve, 1928-1940.

⁹⁹Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (KÁL), F. 286. op. 3., od.zb. 39.

1939 augusztusában felmerült az iskola további működtetésének anyagi vonzata is. Az iskola fenntartásához az egyháznak ugyanis pénzre volt szüksége, így 600 pengő segélyt kértek a községtől, hiszen a tanítói fizetés 300 pengőbe került, míg a lakás 250 pengőbe, illetve a tantermeket is fűteni kellett, mely 50 pengőt igényelt az egyház részéről. Döntés született arról, hogy azok a 14 évet már betöltött iskolai tanulók, akik az iskola 8 osztályát nem végezték el, az iskolába járás meghosszabbítását számukra már nem javasolták.¹⁰⁰

1939. augusztus 20-án tárgyaltak az iskolai költségvetés ideiglenes hitelesítéséről, illetve a második tanítói állás rendezéséről, melyre a presbitérium felhatalmazta Herczeg Kálmán helyettes lelkészt, hogy személyesen járjon közben a tanfelügyelőségnel ez ügyben.¹⁰¹

Augusztus 27-én rendkívüli gyűlést hívtak össze, melynek központi kérdése újra a második tanítói állás volt, amit a Tanfelügyelőség rábízott a helyi egyházvezetőkre. Sajnos a 20%-os hozzájárulás miatt az egyházközségnek nem állt módjában az ügyet egymaga rendezni, főleg a rossz anyagi helyzet miatt, ezért kéréssel fordultak az államhoz, hogy az új tanerő legyen reformátusvallású, tekintettel arra, hogy a község maga is szinte teljes egészében az. Továbbiakban az is belekerült a presbitérium kérelmébe, hogy lehetőség szerint az első négy osztályosokat az állami tanító, míg az 5-8. osztályosokat a felekezeti oktassa, s az állami iskolának legyen az iskolaszéke ugyanúgy a presbitérium, ahogy az a református iskolának is volt, az iskola elnöke pedig a református lelkész.¹⁰²

1939. október 8-án érkezett válasz a Tanfelügyelőségtől, miszerint a második tanítói állást az állam 90%-os hozzájárulással támogatja, így a költségekhez a helyi egyháznak csak 10%-al kell közreműködnie. Az iskolaügyi kérdésekben Szabó Árpád terjesztette a szülők kérését a presbitérium elé, miszerint vannak hiányos ruházatú gyermekek, s emiatt a vasárnapi istentisztelet alól mentsek fel őket, illetve kéri, hogy a hétköznapi istentiszteleteket se tartsák meg minden hétköznap. A presbitérium tekintettel a gyermekekre és szülőkre elhatározta, hogy a múltban is kedden, illetve csütörtökön tartottak hétközi istentiszteletet, szombaton pedig reggel és délután, s emiatt hajlottak a régi szokások visszaállítására. Az első és második osztályos tanulókat, tekintettel a hideg időjárásra, mentesítették a templomba járás alól.¹⁰³

A Tivadarfalvai Református Egyházközség 1940. február 16-ai rendes gyűlésén Herczeg Kálmán helyettesítő lelkész elnökölt. Előterjesztette, hogy a Beregszászi Magyar Királyi Tanfelügyelőségről érkezett irat szerint, a Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium rendelete alapján

¹⁰⁰ KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1939. augusztus hó 6-án tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbiteri jegyzőkönyve, 1928-1940.

¹⁰¹ KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1939. augusztus hó 20-án tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbiteri jegyzőkönyve, 1928-1940.

¹⁰² KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1939. augusztus hó 27-én tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbiteri jegyzőkönyve, 1928-1940.

¹⁰³ KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1939. október hó 8-án tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbiteri jegyzőkönyve, 1928-1940.

a második számú tanítói állás betölthető helyettes tanítóval is. Ekkor az elnöklő lelkész ismertette a Néptanítók Lapjában és az egyházi lapokban kiírt pályázati hirdetemény szövegét. Az érkezés sorrendjében ismertette a beérkezett pályázati kérvényeket: Szöllösi János hosszupályii, Lévai Júlia kenderesi és Horvát András törökszentmiklósi okleveles tanítók kérvényeit és okmányait. Lévai Júliát javasolta a lelkész, akinek oklevele a legrégebbinek számított, illetve szociális körülményeire is tekintettel voltak, hiszen nőként ő töltötte be a családfenntartó szerepét. Előzetesen eldöntötték ugyan, hogy a pozíció betöltésére férfi tanítót akarnak (1940. január 11-én),¹⁰⁴ de a presbitérium elfogadta a lelkész javaslatát, s a helyettes tanítónőt megválasztotta. Díjlevelében havi 20 pengő került rögzítésre a végleges állás rendezéséig, mely díjlevelet a Tanfelügyelőség jóváhagyásával állítottak össze. A presbitérium válasszal fordult a Tanfelügyelőséghez, mellékelten elküldték Lévai Júlia okmányait, illetve kérték a hivataluk tájékoztatását a helyettes jogi helyzetéről, a díjlevél kiállításáról, a fizetség mértékéről, hiszen a presbitérium 20%-os hozzájárulás mellett nem tudta volna az állást megszervezni.¹⁰⁵ Lévai Júlia azonban tanítói állásából nem sokkal később, szeptember 8-án felmondott. Helyére több benyújtott pályázat is érkezett, melyek közül Oláh Piroska tanítónő működési bizonyítványai és érdemjegyei tűntek a legalkalmasabbaknak. Az iskolának szüksége volt egy tanítónőre, aki a lányok számára a kézimunkában szerzett tapasztalatait átadhatta, hiszen azokban az időkben úgy tartották, hogy a háziipar fejlesztése országos érdek.¹⁰⁶

Az 1942-es 1943-as év missziós jelentése a Tivadarfalvai gyülekezetről a következőket tartalmazta: a hat és tizenkét év közötti gyermekek száma a településen 103 volt, melyből mindegyik református, nem állami vagy más felekezeti iskolában szerzett ismeretet. A lelképásztor az iskolai év alatt minden héten meglátogatta a református iskolát, s minden reggel a templomban a gyermekek számára bibliaolvasás formájában tartotta az istentiszteletet. Az iskolai évben minden hónapban 10 alkalommal a gyermek istentiszteletet a lelkész vezette, melyen átlagosan 60 gyermek vett részt. Az egyházi évben 40 vasárnapi iskola volt, melyet az iskola épületében szerveztek. Ezen az alkalmon átlagosan 50 gyermek vett részt, egy-egy vezetővel és csoporttal. Az Igazság és élet vezérfonalát használták az ifjak lelki gondozására.¹⁰⁷

Az 1944. március 26-ai gyűlésen mondott köszönetet a presbitérium Sárközy Ákosnak, és feleségének Borbély Zsuzsannának adományaikért, melyet Sárközy Ákos egyháztág elhunyt szülei

¹⁰⁴ KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1940. január hó 11-én tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbiteri jegyzőkönyve, 1928-1940.

¹⁰⁵ KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1940. február hó 16-án tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbiteri jegyzőkönyve, 1928-1940.

¹⁰⁶ KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1940. szeptember hó 8-án tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbiteri jegyzőkönyve, 1928-1940.

¹⁰⁷ KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1943. október hó 3-án tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbiteri jegyzőkönyve, 1940-1958.

és nővére emlékére adott át a Tivadarfalvai Református Egyháznak, abból a célból, hogy a gyülekezet állíttasson fel egy cserépkályhát a tanítói lakásban.¹⁰⁸

A levéltári adatok alapján nyilvánvalóvá válik, hogy a Tivadarfalvai Református Egyházközség anyagi helyzete, iskolájának körülményei biztosabbak voltak a csehszlovák állam keretein belül. Az első bécsi döntés után az anyaországhoz visszatért község anyagi helyzete megromlott, adósságai folyamatosan nőttek, amihez nagyban hozzájárult az állami támogatás hiánya, illetve a háborús körülmények miatt elszenvedett károk, amelyek újabb és újabb kihívások elé állították a gyülekezet tagjait, s annak vezetőit.

Nemcsak az egyházközség, de az általa működtetett iskola ügye is egyre nagyobb anyagi akadályokba ütközött, hiszen a Magyar Királyság a második tanítói állást nem biztosította teljes egészében. Az egyházközségnek pedig gyakran nem volt lehetősége gondoskodnia a tanítók fizetéséről, a tanító lakás felújításáról, s annak fűtéséről sem.

3.3 A Tivadarfalvai Református Egyházközség története a szovjetesítés időszakában (1944-1959)

3.3.1 Az egyházközség helyzete és meghatározó személyiségei a világháború után

1941-es vallási felekezeti megoszlás szerint Tivadarfalván 2 fő római katolikus, 73 fő görög katolikus, 429 fő református, 15 fő izraelita vallású volt.¹⁰⁹

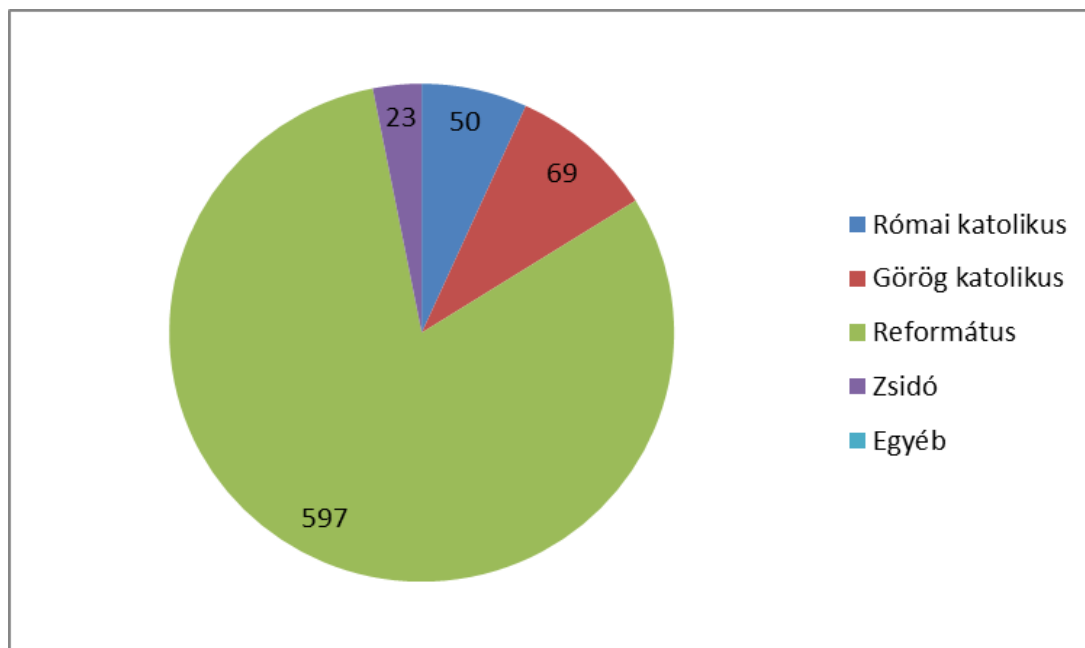
Kárpátaljai Területi Állami Levéltár adatai alapján a község vallási összetételét tekintve elmondhatjuk, hogy a református felekezet volt a legnagyobb létszámú, emellett a római katolikus, görögkatolikus és zsidó felekezet képviselői is megtalálhatóak voltak a faluban (lásd.2. ábra).¹¹⁰

¹⁰⁸ KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1944. március hó 26-án tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbiteri jegyzőkönyve, 1940-1958.

¹⁰⁹ *A Kárpátaljai Református Egyház Gyülekezetei* 2003. 83.

¹¹⁰ Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (KTÁL), F. 286. op. 3., od.zb. 40.

2. ábra Tivadarfalva felekezeti összetétele (fő)



Forrás: KTÁL. F. 286, op. 3. od.zb. 40.

A Kárpátalján végbemenő hatalomváltás, az 1944 őszi események rányomták bélyegüket a Tivadarfalvai Református Egyházközségre is. Murányi Árpád lelkipásztor elmenekülésével az egyházközség lelkipásztor nélkül maradt. 1944 őszén a szovjethatalom a gyülekezetből sok férfit elhurcolt, köztük a lakásából Szabó Árpádot kántortanítót is a szolyvai gyűjtőtáborba vitték. Ott ünnepekkor imaesteket tartott, s túlélőként később hazatért.¹¹¹ Mindez azt jelentette, hogy 1944 ősztől a kántor ideiglenes elvesztésével és a lelkipásztor elmenekülésével kellett szembenéznie a gyülekezetnek. Így az 1945. március 25-án tartott presbiteri gyűlés már nem a megszokott keretek között zajlott, hiszen Murányi Árpád helyett Pázsit József¹¹² munkácsi lelkipásztor elnökölt, akinek ideiglenes szolgálatáról tanácskoztak, Lajos Sándor helyettes esperes megbízó levele alapján. Murányi Árpád lelkész szovjethatalom előli elmenekülése után, a gyülekezetben rövid ideig Asszonyi István¹¹³ forgolányi tiszteletes végzett helyettesítő lelkipásztori szolgálatot (lásd.

¹¹¹KREL, Igazolás. Jegyzőkönyvi kivonat, 1998.08.10

¹¹²Pázsit József- szül. 1914. április 29-én Királyházán. A Losonci Teológiai Szeminárium 5 féléve után a Debreceni teológián szerzett abszolutóriumot. Tivadarfalván és Péterfalván 1944-1946 között végezett lelkészi szolgálatot. 1949 márciusában tartóztatták le. Büntetése 25 év javító-nevelő munkatábor volt. Az elítélése után a lembergi börtönbe vitték, majd Kazahsztánba deportálták. Évekig a dzsezkazgani rézbányában dolgozott, megromlott egészségügyi állapota miatt kőművesmunkára fogták. Büntetését 10 évre mérsékeltek, s 1956. június 6-án szabadulhatott. 1982. szeptember 1-jén a Krím félszigeten töltött gyógykezelése alatt hunyt el. 1991-ben rehabilitálták.

¹¹³Asszonyi István–1909. október 9-én született Bácskán. Tanulmányait Losoncon kezdte és Debrecenben fejezte be. Forgolányi lelkészként 1944-ben 18 napot raboskodott a Szolyvai gyűjtőtáborban, innen hazakerülve többször is teljesített kiegészítő lelkipásztori szolgálatot Tivadarfalván. 1949. május 25-én ítélték el 25 év szabadságvesztésre,

melléklet 2. ábra). A gyűlés eldöntötte, hogy magát a lelkészt kérdezik meg, hogy mit szeretne a helyettesítésért cserébe.¹¹⁴

Az 1944 őszi elhurcolások Asszonyit is érintették, ő is a deportálandó személyek közé került. Ismeretes, hogy a lelkészeket, papokat néhány hét után hazaengedik,¹¹⁵ így került ő is haza 18 napi fogság után a szolyvai fogolytáborból. Azonban ez a 18 nap fogság is rendkívüli módon megviselte egészségügyileg. Mindennek ellenére Forgolány mellett elvállalta még Tiszapéterfalván és Tivadarfalván is a lelkészi teendők elvégzését. A helyettesítésről így írt a Szolyvai gyűjtőpont rabságából szabadon engedett lelkész: „Ez idő óta itthon vagyok, egészségem azonban Szolyván maradt, de ugyanezt tudom kiszabadult társaimról és az azóta hazakerült atyámfiairól is. A Mindenható Isten különös kegyelmének tulajdonítom nemcsak szabadulásomat, hanem különösen azt, hogy bár jártnyi erőm is alig van, ez mégis elegendő arra, hogy Tivadarfalva és Tiszapéterfalva lelki gondozását végezhetem. Vasárnaponként mindhárom helyen végzem a szent szolgálatot, gyalogszerrel téve meg az utat, mert lófogat nincs.”¹¹⁶

A rövid ideig tartó helyettesítő lelképásztori feladatok elvállalása után a presbitérium több alkalommal is tárgyalta Asszonyi fizetését. A gyűlés eldöntötte, hogy magát a lelkészt kérdezik meg, hogy mit szeretne a helyettesítésért cserébe. Az 1945. április 8-án megtartott gyűlésen szintén a lelkész kifizetéséről tárgyaltak, s egyben kitértek a tanítói fizetés kiszolgáltatására is. A presbitérium azt a határozatot hozta, hogy a lelképásztornak és a tanítónak járó kukoricajárandóságot a meglévő készletekből szolgáltatják ki. A lelképásztornak járó fizetséget pedig az elmenekült Murányi Árpád búzájából adják, tekintettel arra, hogy a megnevezett lelkész a fizetését december 31-ig már előre felvette.¹¹⁷

Asszonyi István forgolányi lelkész kifizetésének ügyében végül 1945. június 24-én sikerült a presbitériumnak döntést hoznia. Ekkor tárgyaltak Szabó Árpád tanító helyettesítő szolgálatának tiszteletdíjáról, melynek mértékét 1 q 40 kg búzában határoztak meg. Murányi Árpád elmenekült lelkész követeléseiről nem hozhatott döntést a presbitérium, azonban ha a lelképásztor személyesen is jelentkezett volna szolgálattételre, akkor hajlandóak lettek volna a benyújtott kérvényt újra tárgyalás alá vonni.¹¹⁸

melyből a Szolyván szerzett súlyos betegség miatt 7 év letöltött év után hazaengedték. Ezután került Beregrákosra, visszavonulása után pedig egyik gyermekéhez költözött Tallinba. 1991-ben rehabilitálták, s 1992-ben meghalt.

¹¹⁴KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1945. március hó 25-én tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbiteri jegyzőkönyve, 1940-1958.

¹¹⁵FODOR Gusztáv: Akik a nagy nyomorúságból jöttek 2017. 331-332.

¹¹⁶FODOR Gusztáv: Akik a nagy nyomorúságból jöttek 2017. 338-339.

¹¹⁷KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1945. április hó 8-án tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbiteri jegyzőkönyve, 1940-1958.

¹¹⁸KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1945. június hó 24-én tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbiteri jegyzőkönyve, 1940-1958.

Az 1944. évi számadást 1945. szeptember 9-én lépésről-lépésre átvizsgálta a gyűlés, s a kitört templomablakok javíttatását rábízta a lelkészre és a gondnokra.¹¹⁹ Asszonyi István visszaemlékezése szerint a templomok és az iskolák a környéken a bombázások és hidrobantások alkalmával szenvedtek ablaküveg károkat, s azok javíttatására emiatt volt szükség.¹²⁰

Tárgyaltak a tanítói állás felmondásáról, hiszen a szovjet államforma az egyházi iskolákat elvette, s az egyházi tanítóságot teljesen megszüntette, ennek értelmében nem lehetett az egyháznak tanítója.¹²¹ Az iskolák államosítására Kárpátalján már 1945 áprilisában sor került. Az április 20-án, Ungváron kiadott 58. sz. dekrétum többek között kimondta:

- az ifjúság nevelése és oktatása Kárpátontúli Ukrajnában állami feladat, a végrehajtó hatalom a Néptanács közoktatási megbízottjának kezében összpontosul /1. §./;
- minden tanintézet állami, a teológusképzők kivételével /2. §./;
- minden pedagógus állami alkalmazott /3. §./;
- minden tanintézetet állami költségvetésből finanszíroznak a volt egyházi iskolák kivételével, melyek községi, illetve városi kezelésbe kerülnek /6. §./24.

A szolgálati helyükön maradt tanítók csupán kántori teendőket végezhettek. A szünetelő iskolák mellett heti egy órában volt szabad végezni a hitoktatást, a hiányokat a vasárnapi iskolák pótolták.¹²²

Az így kialakult helyzetről úgy döntöttek, hogy Szabó Árpád tanító urat a presbitérium értesíti, s az 1945. augusztus 31-ig járó fizetését kiszolgáltatják pénzben, a kántorságért járó bért pedig búzában. Azonban ebben a kérdésben a helyzet elmérgesedett. 1945. október 28-án a presbitérium néhány tagja nem látta tisztázottnak a kántor fizetését. A gyűlés azt a határozatot hozta, hogy a személyi pótlékot tovább nem adja, mivel a kántort ez már nem illeti, amikor a lelkész elnök közölte Szabó Árpáddal a határozatot, a kántor erre heves felindulással elhagyta a termet.¹²³

Minden nehézség ellenére az egyházközség igyekezett megtartani alkalmait, egyházi ünnepeit. 1945. október 31-én a reformáció emlékünnepének délutánján összeültek a forgolányi és tivadarfalvai hívek, akik a templomban együtt tanulmányozták és magyarázták Isten igéjét.¹²⁴

1945-ben a Tivadarfalvai Református Egyházközségben 9 gyermek született, melyből 5 fiú és 4 lány volt. Ebben az évben egy pár akadt, aki házasságot kötött, 19 fiatal konfirmált és 8 egyháztag halt meg. A hatalomváltás különböző aspektusait jól mutatja, hogy ez évben az egyházi

¹¹⁹ KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1945. szeptember hó 9-én tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbiteri jegyzőkönyve, 1940-1958.

¹²⁰ FODOR Gusztáv: Akik a nagy nyomorúságból jöttek 2017. 338-339.

¹²¹ KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1945. szeptember hó 9-én tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbiteri jegyzőkönyve, 1940-1958.

¹²² SZAMBOROVSKYKYNÉ Nagy Ibolya: Oktatáspolitikai és Történelemtanítás a Szovjetunióban és Ukrajnában (1945–2010) I. kötet. Szovjetunió (1945–1991). „Lira” Poligráfcentrum, Ungvár, 2013. 223.

¹²³ KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1945. október hó 28-án tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbiteri jegyzőkönyve, 1940-1958.

¹²⁴ KREL, A Tivadarfalvai Református Egyházközség számadása és jelentése az 1945. évről, 1946. március 25.

bevételek kezdetben még pengőben mérhetőek voltak, később pedig megtörtént az orosz rubelre való váltás, így az adományok másik része ebben a pénznemben érkezett az egyházközség részére.¹²⁵

Az úrvacsorához egy esetben adományoztak bort, a kenyér mindig a gondok adományából került az asztalra. A gyülekezet adatait illetően 1945-ben a gyülekezet lélekszáma 442 fő volt, ebből a rendszeres templomlátogatók száma 40-45 fő. A többi tag csak a nagyünnepek alkalmával jelent meg az istentiszteleteken, vagy egy hónapban egyszer. A gyülekezet 9%-a számított rendszeres templomlátogatónak. Úrvacsorával 331 lélek élt, ebből 122 férfi és 209 nő.¹²⁶

1946. március 4-én kezdték meg az 1945. évi számadás átvizsgálását, melyet tételről-tételre átnéztek, s végül elfogadtak. A választói névjegyzéket az 1946. évre elkészítették, azok kerültek bele, akik tartozással nem rendelkeztek vagy tartozásuk egy részét már rendezték, illetve akadtak olyanok is, akik személyesen jelezték a lelkészi hivatalban, hogy az 1946. évi terméskből mindenképp rendezik majd elmaradásukat. Arra is volt példa, hogy a presbitérium visszautasított kérvényt, melyben a tartozás eltörlését kérték, azzal az indokkal, hogy a jelenlegi anyagi helyzetben az elmaradás kifizethető.¹²⁷

Szó esett a számadás és névjegyzék összeállítása mellett, a parókia körüli kerítés és a templomtorony feljárójának kijavításáról is. Ennek előterjesztését elfogadták, s rövid időt határoztak meg az ügyben való intézkedésre.¹²⁸

A legközelebbi gyűlésre, 1946. május 9-én, Lajos Sándor esperes érkezett ellenőrzésre. Pázsit József lelkész szeretettel köszöntötte, majd a látogatás alatt tett tapasztalatinak megosztására kérte fel az esperest. Lajos Sándor örömét fejezte ki, hogy azokban a nehéz időkben, az elmenekült lelkész helyett sikerült újat találni, így a gyülekezetnek nem kellett lelkipásztor nélkül maradnia. Fájó szívvel tudatta, hogy az egyházi élet egyik erős alapját, az iskolát elvesztették, de alázattal kérte a presbitereket, hogy buzgó lélekkel továbbra is szolgálják Isten ügyét, még ebben az új helyzetben is engedelmesskedjenek az államhatalomnak.¹²⁹

Szabó Árpád, egykori kántor ügye is újra terítékre került, miután a szovjet hatalom államosította az iskolákat, 1946. szeptember 15-én megtörtént a kántor szóbeli lemondása, mivel tanítói állást töltött be az állami iskolában. Ezek után egyházi teendőket a volt kántor nem végezhetett, mivel az egy szovjet tanító számára ellentmondásos lett volna. Nyugdíjas koráig soha

¹²⁵KREL, A Tivadarfalvai Református Egyházközség számadása és jelentése az 1945. évről, 1946. március 25.

¹²⁶KREL, A Tivadarfalvai Református Egyházközség számadása és jelentése az 1945. évről, 1946. március 25.

¹²⁷ KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1946. március hó 4-én tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbiteri jegyzőkönyve, 1940-1958.

¹²⁸ KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1946. március hó 4-én tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbiteri jegyzőkönyve, 1940-1958.

¹²⁹KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1946. május hó 9-én tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbiteri jegyzőkönyve, 1940-1958.

semmilyen pártnak nem kívánt tagja lenni. Utolsó útjára a falu lakói is elkísérték, akik többségükben az egykori tanítványai voltak.¹³⁰

A gondnokot, Bencze Károlyt megbízták azzal, hogy a befolyó adományokból és a bankból felvett pénzből, a lehetőségekhez mérten, a lemondás napjáig az egykori kántornak szolgáltatassa el fizetségét. A kántorság végzését ideiglenesen Pázsit Józsefné vállalta. A presbitérium elfogadta a lelkész feleségét a gyülekezet új kántoraként, s fizetségét évi 10 mázsa szemes kukoricában állapították meg.¹³¹

Az az esperesi körlevél, mely az egyházközségek regisztrációjának lehetőségét először említi, 1947. január 25-én került a tivadarfalvai presbiteri gyűlés elé. Bary Gyula, Genery Béla és Lajos Sándor esperesek adták ki, melyben kérték az egyházközségek presbitériumait a püspök és a püspöki titkár megválasztására. A javasolt püspök Györke István, beregújfalusi lelképásztor volt és mellé titkárnak Pázsit József, tivadarfalvai lelképásztort ajánlották, aki orosz nyelven is jól beszélt, s nyelvtudásával az állammal való érintkezést is elősegíthetné. Az esperesek létkérdésnek tartották a választást, hiszen a regisztrálás csak ezután történhetett meg. Így a Tivadarfalvai Egyházközség is érdekelt volt a püspökválasztásban.¹³²

1947. május 4-én Bencze Károly gondnok előterjesztette az 1946. évi számadást, s a presbitériumi gyűlés az esperesi körlevél alapján a választói névjegyzéket is elkészítésre javasolta. A presbitérium kijelentette, hogy egyelőre normál költségvetést és új díjlevelet nem hajlandó készíteni, mert a napról-napra változó helyzet miatt, képtelen megállapítani a gyülekezet teherbíró képességét. Az új kántor, már ötödik hónapja nem kapott fizetést, ennek kiutalását a gondnokra bízta a gyűlés.¹³³

A következő presbiteri tanácskozáson Pázsit József lelkész helyére javasolt, Asszonyi István forgolányi lelkész megbízatásáról döntöttek. 1947. július 13-án fogalmazták meg, hogy Pázsit József két és fél év alatt tett szolgálata után, a jövőben is szeretnék, ha a lelképásztori munka ilyen szellemben zajlana a gyülekezetben.¹³⁴ Ugyan ezen a napon, tisztelettel és hálás köszönettel mondott le Pázsit József, kinek sem az 1945-ös, sem pedig az 1946-os évről elmaradt követelése

¹³⁰ KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1946. szeptember hó 15-én tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbiteri jegyzőkönyve, 1940-1958.

¹³¹ KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1946. szeptember hó 15-én tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbiteri jegyzőkönyve, 1940-1958.

¹³² KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1947. január hó 25-én tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbiteri jegyzőkönyve, 1940-1958.

¹³³ KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1947. május hó 4-én tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbiteri jegyzőkönyve, 1940-1958.

¹³⁴ KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1947. július hó 13-án tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbiteri jegyzőkönyve, 1940-1958.

nem volt. AZ 1947-es évre 467 kg búza kiszolgáltatásáról döntöttek fizetségként a leköszönő tiszteletesnek.¹³⁵

Asszonyi István esperesi megbízatásból történő szolgálatba állítását, 1947. július 27-én tartott presbiteri gyűlésen tárgyalták, melynek levezetésére az újonnan kirendelt lelkészt kérték fel. Patkós Antal és Sárközy Károly presbitereket bízták meg, hogy az önkéntes egyházadó felajánlására szólítsák fel a gyülekezetet, az abból befolyt összeg pedig a lelkész bérének rendezését biztosította volna. Azonban a lelkészi lakás elfoglalása nem történhetett meg, mivel a községi tanács minden előzetes értesítés nélkül saját céljára lefoglalta azt, s beköltözött az épületbe, a kialakult körülményekről pedig értesítést küldtek az esperesi hivatalba. A július 8-ai lelkészi értekezleten az esperesi kar, arra kérte a lelkészeket keresztül a gyülekezeteket, hogy a moszkvai tárgyalásokra küldötteket támogassák, akik a Sztálinnak címzett levél átadása miatt utaztak el, emiatt a gyűlésen a hívek adakozásra való buzdítása mellett foglaltak állást, s az augusztus 3-ai perselyt is erre a célra jelölték ki.¹³⁶

A szovjethatalom egyházellenes politikája alatt a református egyház fennmaradása számos megpróbáltatás árán vált csak lehetségessé. A gyülekezeti élet menetét illetően egészen 1947 nyaráig szinte semmilyen hatósági intézkedés nem történt. Ekkor azonban mindegyik gyülekezet esperesi körlevélben értesült arról, hogy végre kell hajtani az egyházközségek szovjet törvények szerinti regisztrálását, ugyanis csak az az egyházközség nyer szabad vallásgyakorlásra engedélyt, amelyet államilag elismernek. A regisztrálásnak két feltétele volt: az egyháztagoknak sajátkezü aláírással kellett kérniük a regisztrálást, illetve helyi közgyűlésen egy 20 tagból álló bizottságot kellett választaniuk. Össze kellett állítani egy ívet, s felkeresni minden, magát reformátusnak valló 18 éven felüli személyt, megkérdezni, kívánja-e a református egyház regisztrálását, kíván-e a református egyház tagja lenni, illetve önként részt vállal-e a gyülekezet fenntartásának költségeiben? Ha mindezekre igenlő válasz érkezett, az összeállított íven saját kezűleg alá kellett írniuk.¹³⁷

1947. szeptember 9-én tartott gyűlésen Asszonyi István bejelentette, hogy előző nap felkereste az esperest, aki a regisztráció ügyében épp Ungváron tartózkodott. A lelkész szeptember 10-ei tanácskozásukon tájékoztatást kapott a 20 tagú vezetőség megválasztásának menetében.¹³⁸

A gyülekezeti tagok számától függetlenül, mindenütt 20 fős bizottságot kellett választani. Az esperesi körlevél szövegét idézve: „Ez a 20 ember képezi az egyházközség magvát. Ők írják alá

¹³⁵KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1947. július hó 13-án tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbiteri jegyzőkönyve, 1940-1958.

¹³⁶KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1947. július hó 8-án tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbiteri jegyzőkönyve, 1940-1958.

¹³⁷ORBÁN Marianna: Kárpátaljai Református Egyház története 2008. 312-313.

¹³⁸KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1947. szeptember hó 9-én tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbiteri jegyzőkönyve, 1940-1958.

az állammal kötendő szerződést és egyéb iratokat: általában felelősek az egyházközségben mindenért.” Peyer-Müller szerint ezt a Húszas Tanácsot a gyülekezetek tagjai nem szabadon, hanem a települések politikai hatóságának beleszólásával választották meg.¹³⁹

A presbitérium javaslata az egyházvezetőség összeállítására a következőképpen alakult: elnök: Gulácsy Lajos, titkár: Patkós Antal, pénztáros: Varga Ferenc, ellenőrök: Sárközy Károly, Sárközy Viktor, Varga Ferenc, további tagok: Biky Gábor, id. Biky Elemér, Ungi Menyhért, Biky Árpád, Kardos Tivadar, Nagy Bálint, Nagy Gyula, Varga Lajos, id. Bartha József, Varga Károly, Szabó Károly, Sárközy Elek, Mészáros Géza, Újhelyi Károly.¹⁴⁰

A szeptember 14-én megtartott közgyűlésen 101 egyháztagnak vett részt, s a fent összeállított névjegyzéket szavazással elfogadták. A gyülekezet lelki életének vezetését továbbra is Asszonyi István lelkipásztorra bízták.¹⁴¹

1948. február 22-én összeült presbitérium az elkészített gondnoki számadást vizsgálta át, melyet Bencze Károly készített el, s a tagok elfogadták.¹⁴²

A gyülekezetben már korábban is nagy hangsúlyt fektettek a konfirmandus növendékek hitéről való meggyőződésre és gyülekezeti tagokká válására. Emiatt ült össze, 1948. május 2-án a presbitérium, s köszöntötte a növendékeket: Sárközy Borbálát, Kónya Irént, Sárközy Lenkét, Biky Józsefet, Balogh Gábort, Bencze Józsefet, Szabó Csabát, Varga Gézát, Sárközy Gáspárt, Gyarmati Andrást, K. Imrét. Az említett fiatalok felelete után, a presbitérium megállapította, hogy „tudásuk bár kielégítő, de ismeretüket hitük nem fedi, emiatt Isten és a gyülekezet előtt felelőséget nem vállalhatnak értük, s konfirmálása csak annak valósulhat meg, akinek szülei saját maguk vállalják át azt.”¹⁴³

1948. július 8-án 66 egyháztagnak részvételével tartottak közgyűlést, melyet Asszonyi István tiszteletes vezetett, a tanácskozás fő témája az az esperesi körlevél volt, amely újonnan tartalmazta a 20 tagú tanács megválasztását, hiszen ez biztosította a regisztrálást. A közgyűlés megújította az 1947. szeptember 14-én elfogadott határozatát.¹⁴⁴

A Tivadarfalvai Református Egyház 1948. augusztus 1-jei presbitériumi gyűlésének fő kérdésköre, Pázsit József, egykori tiszteletes 467 kg búzájának teljes kifizetése volt. Biky Ákos

¹³⁹ORBÁN Marianna: Kárpátaljai Református Egyház története 2008. 312-313.

¹⁴⁰KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1947. szeptember hó 9-én tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbitériumi jegyzőkönyve, 1940-1958.

¹⁴¹KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1947. szeptember hó 14-én tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbitériumi jegyzőkönyve, 1940-1958.

¹⁴²KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1948. február hó 2-án tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbitériumi jegyzőkönyve, 1940-1958.

¹⁴³KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1948. május hó 2-án tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbitériumi jegyzőkönyve, 1940-1958.

KRE Múzeuma és Levéltára: A Tivadarfalvai református ekklesia presbitériumi jegyzőkönyve, 1940-1958

¹⁴⁴KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1948. július hó 8-án tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbitériumi jegyzőkönyve, 1940-1958.

presbiter azonban kijelentette, hogy nem hajlandó részt venni a döntéshozatalban: „azt kérem, hogy hívja össze a lelkész a presbitériumot, mert így az nem határozatképes”. A lelkész válasza az volt, hogy a gyűlésre minden presbitert meghívtak, azonban Tivadarfalván az a megszokott, hogy minden presbiternek fontosabb dolga van, mint a gyűlésen megjelenni, amit a felvett jegyzőkönyvek is igazolnak. Biky Ákos ekkor kijelentette, hogy nem veszekedni jött, hanem a gyűlésre, ezzel pedig a termet elhagyta. A lelkész bejelentette, hogy ha a dolgok ehhez hasonlóan fognak folyni a továbbiakban is, akkor a lelkipásztori tisztséget ezek után nem hajlandó betölteni.¹⁴⁵

1949. december 18-án üléseztek Tivadarfalván a presbiterek arról, hogy Tivadarfalva hozzácsatlakozott Péterfalvához és az Esperesi Hivatal elrendelte, hogy a hívek Péterfalvára járjanak istentiszteletre. Tivadarfalván végezhető lett volna a temetés, más egyéb szolgálat és esemény Péterfalván, a bökényi lelkész vezetésével. Azt az intézkedést, mely szerint a két község egyesült, az egyháztanács nem látta helyesnek, mert saját templomukat nem akarták elhagyni, mert ha a hatóság látta volna, hogy a templom nincs használatban, könnyen bezáratta volna. A tanács kérte az esperesi hivatalt a döntés megmásítására, hogy a tivadarfalvai híveknek ne kelljen másik községbe járnunk istentiszteletre.¹⁴⁶

Az 1950-es évek elejéről nem sok dokumentum maradt ránk az egyházközség és a gyülekezet múltjával kapcsolatosan. Az 1950-es években a gyülekezet lelki életét id. Horkay Barna vezette, aki 1956. május 6-án mondott le nyugdíjba vonulása miatt.¹⁴⁷ Helyére ismét a forgolányi lelkész, Asszonyi István került. Továbbá Seres János, Máramaros-Ugocsa Református Egyházmegye nyugalmazott esperesének egyik visszaemlékezéséből megtudhattuk, hogy ezekben az években égett le az egykori paplak, melynek telkét a későbbiekben megkapta az egyházközség.¹⁴⁸

Tivadarfalván ezekben az időkben megpróbáltatások elé néztek a hívek és az egyházközség. A szovjet rezsím tiltotta a vallást, megpróbált minden egyházi iratot lefoglalni, köztük a tivadarfalvai egyházközség anyakönyvi kivonatait is.¹⁴⁹ Ám mindezek a próbálkozások hiábavalónak bizonyultak köszönhetően a tivadarfalvai gyülekezet igaz lelkű híveinek. Hadady Csaba és felesége, Emma voltak azok, akik saját otthonukba menekítették a régi anyakönyveket, s ezzel megőrizték ezeket az iratanyagokat az utókor számára.¹⁵⁰

¹⁴⁵ KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1948. augusztus hó 1-jén tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbiteri jegyzőkönyve, 1940-1958.

¹⁴⁶ KREL, A Tivadarfalvai református ekklesia presbiteri jegyzőkönyve, 1940-1958.

¹⁴⁷ KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1956. május hó 6-án tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbiteri jegyzőkönyve, 1940-1958.

¹⁴⁸ LAJOS Mihály: Egy kicsiny falu a hajdani ugocsai kismemesi vidéken.

¹⁴⁹ Adatközlő: Seres János, a Máramaros-Ugocsai Református Egyházmegye nyugalmazott esperese. Az interjú készítésének ideje: 2015 ősze.

¹⁵⁰ Adatközlő: Veres Edit, szül: 1968, tivadarfalvai kántor, igazgatóhelyettes, nevelőtanár, hitoktató. Az interjú készítésének ideje: 2019. március 12.

A szovjetesítés időszaka alatt a Tivadarfalvai Református Egyházközség számos megpróbáltatás áldozata lett. Murányi Árpád lelkész szovjetek előli elmenekülését követte a helyettesítő és ideiglenes szolgálatot végző lelkészek váltakozása a gyülekezet élén, akik a hányattatott időszakban sem hagyták el a híveket. Az ateista hatalom legmeggrázóbb tettei, úgymint a gyülekezet tagjainak elhurcolása a málenkij robotra, illetve az egyházi iskolák bezárása is érintette a kis helyi közösséget.

3.3.2 Az egyházközség anyagi helyzete, mindennapjai a vizsgált időszakban

1944. szeptember 3-án a gyűlés elnöke, Murányi Árpád a szokásokhoz híven az ének, bibliaolvasás és imádság után rátért a napirendben szereplő első pontra, mely az 1944. évi egyházadó kivetés volt, aminek mértéke hasonlatos lett az előző évi adó összegével. Tárgyaltak az egyházközségi vagyonelejtár és az 1943/44. évi missziói jelentés espereshez való felterjesztéséről is. Tivadarfalvai Református Egyházközségben működő belmissziói alakulatok, úgymint a vasárnapi iskola, ifjúsági egyesület, leánykör zárszámadása az 1944. szeptember 3-án tartott ülésig nem történt meg, s külön erre vagyonkezeléssel a gyülekezet nem rendelkezett.¹⁵¹

A világháború okozta gazdasági nehézségek a Tivadarfalvai Egyházközséget is érintették. Ezért a gyűlés önkéntes adót vetett ki az 1945-ös évben. A hívek szabad akaratukból fizethettek, búzában és kukoricában járadékot az egyháznak.¹⁵²

Az egyházközség rendelkezett földdel, melyet kaszálóként használt. Az 1945-ös évben lóherét vetettek bele, melynek értékesítéséről többször is tanácskoztak. A júliusban összeült gyűlés határozata értelmében egyelőre nem értékesítették, de ha megtették volna azt csak is abban az esetben adták volna el, ha a község bikájának ellátására lett volna rá szükség.¹⁵³ A lóhere levágatásáról 1945. szeptember 9-én döntöttek egyhangúlag, melyet közmunkával tervezek végrehajtani.¹⁵⁴

Asszonyi István akkori lelkész az 1945-ös állapotot a következőképpen írta le: „A gyülekezetek teherbíró képessége majdnem a nullán mozog, mert ellenszolgáltatás nélkül veszik át híveink terményeit, állatait. Mégsem csüggedek, nem kétségeskedem, Istentől jött mindez, Ő tudja

¹⁵¹ KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1944. szeptember hó 3-án tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbiteri jegyzőkönyve, 1940-1958.

¹⁵² KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1945. július hó 15-én tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbiteri jegyzőkönyve, 1940-1958.

¹⁵³ KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1945. július hó 15-én tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbiteri jegyzőkönyve, 1940-1958.

¹⁵⁴ KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1945. szeptember hó 9-én tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbiteri jegyzőkönyve, 1940-1958.

mikor lesz elég a próbából, Ő megtalálja az útját annak, hogy hívei és pásztorai éhen ne vesszenek.”¹⁵⁵

Az 1946. február 8-ai évi első presbiteri gyűlésen a lóhere ügyében az a döntés született, hogy eladják.¹⁵⁶

A sokszor tárgyalt lóhere ügye még koránt sem zárult le, 1946. február 18-án egy rendkívüli gyűlést tartott a presbitérium Pázsit József, református lelkész elnöklete alatt. A tanácskozás megtartására azért volt szükség, mert a községben állomásozó orosz katonák parancsnoka az egyház tulajdonát képező szénát (lóherét) igénybe akarta venni. Cserébe a szénáért segítséget kínáltak fel lovaikkal az egyház földjének felszántásához. A presbitérium egyhangúlag visszautasította az ajánlatot, s az a döntés született, hogy ha hajlandóak megfizetni a széna árát, akkor az egyházközség eladja annak felét, hiszen a másik felét még mindig a község bikájának tartja fenn, amennyiben az orosz katonák nem lennének hajlandóak mázsánként 100 rubelt fizetni, a gyűlés a kérésüket visszautasítja, erőszak alkalmazás esetén pedig felelősséget nem vállal.¹⁵⁷

Ez évi választási jegyzékbe azok kerülhettek be, akik február tizenegy és tizenkettedikéig rendezik tartozásukat kukoricában, forgóban vagy búzában.¹⁵⁸

A nagy változások közepette a gyülekezet igyekezett élni mindennapjait: a vasárnapi istentiszteleten két ige is elhangzott, míg a hétközi alkalmakon egy. Minden este imaórát tartottak, melyekre 10-15 fő látogatott el alkalmanként, s hallgatta az igemagyarázatokat. Gyülekezeti napra az évben csak egy alkalmat szerveztek, melyre messzi vidékekről is érkeztek hívek. A gyülekezetből 8 ember volt az, aki mindennap olvasta a Szentírást és rendszeresen imádkozó keresztény életet élt. Megközelítőleg 20-25 fő lehetett, akik kevesebb szorgalommal olvasták az ígét. „A bűnbánati istentiszteleteket több alkalommal is megáldotta az Isten, hiszen több olyan egyháztag akadt, aki nem szégyellt haragosától bocsánatot kérni, lopott, zsarolt holmit visszavinni, a varázslással, mint ördögi mesterséggel szakítani. Az 1945-ös évben sokan kifizették elfelejtett tartozásaikat, egy helyi ifjú önkéntes lelki szolgálatot vállalt, amelyre hivatalosan is felruházták, néhány fiatal lány pedig beteggondozást végzett, s Isten ügyét nemcsak helyben, hanem Bereg megyében is hirdette.”¹⁵⁹

Több száz szórólapot, képeslapot hordtak szét a községben, illetve a fent említett gyülekezeti napon száznál is több könyvet adtak el. A gyermekek vasárnapi bibliaórára járhattak,

¹⁵⁵FODOR Gusztáv: *A református egyház első évtizede Kárpátalja szovjetizálásának idején (1944–1954)*. In: Hadifogság, málenkij robot, gulág Kárpát-medencei magyarok és németek elhurcolása a Szovjetunió hadifogoly- és kényszermunkatáborai (1944–1953). Szerk.: MOLNÁR D. Erzsébet – MOLNÁR D. István, „RIK-U” Kiadó Beregszász–Ungvár, 2017.

¹⁵⁶KREL, A Tivadarfalvai református ekklesia presbiteri jegyzőkönyve, 1940-1958.

¹⁵⁷KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1946. február hó 18-án tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbiteri jegyzőkönyve, 1940-1958.

¹⁵⁸KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1946. február hó 8-án tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbiteri jegyzőkönyve, 1940-1958.

¹⁵⁹KREL, A Tivadarfalvai Református Egyházközség számadása és jelentése az 1945. évről, 1946. március 25.

mely kezdetben több csoportra oszlott, a későbbiekben olyan kevés gyermek volt, hogy az alkalom el is maradt.¹⁶⁰

Bár hivatalosan a vegyes házasság nem volt tiltva, a gyakorlatban az egyházközségen belül nagyon is fontos szempont volt házasságkötéskor a vallási azonosság. 1946-ból számos nyilatkozat és bizonyítvány tanúskodik arról, hogy az eltérő vallású párok házassága koránt sem számított elfogadhatónak. A házasságkötést egy tanúsítvány aláírása előzte meg, ilyen nyilatkozatot írt alá két tanú jelenlétében Kegyes György, görögkatolikus vallású napszámos és Siklóczy Emma, református hajadon, akik ígéretet tettek arra, ha fiúgyermekük születik görögkatolikus vallás szerint nevelik, ha pedig lány, azt református hitben.¹⁶¹

1946. október 27-én tartott gyűlés, melynek fő témája Szabó Tibor gyülekezeti tag és annak házassága egy római katolikus lánnyal. A fiú édesapja, Szabó Károly az idézésnek megfelelően megérkezett a gyűlésre, s kijelentette, hogy ő és családja ellenezte a házasságot, sajnálattal közölte, hogy fia, Szabó Tibor nem hallgatott családja intó szavaira. A presbiterek és a lelkész is vétkesnek találták a frissen házasodott fiút, büntetésül pedig öt évre eltiltották az úrasztalától, mely büntetés jóvátétel fejében kiváltható, általa pedig Szabó Tibor feloldozást nyerhet.¹⁶²

Az egyházközség anyagi helyzete nem alakult túl fényesen a szovjet hatalomváltás után. Ugyan a Tivadarfalvai Református Egyházközség rendelkezett földdel, melyet főként kaszálóként használt, az innen befolyó bevételek nem tudták teljes mértékben fedezni a kiadásokat. Az anyagi gondok mégsem befolyásolták nagyban az egyházi életet a mindennapokban. Működött a vasárnapi iskola, ima- és bibliaóra, nem szüneteltek a házasságkötések, s az úr asztala is megterítve várta a gyülekezeti tagokat.

3.3.3. A Tivadarfalvai Református Egyházközséget érintő letartóztatások, koncepciók perek

Az 1949-es év letartóztatása szorosan kapcsolódik a Tivadarfalvai Református Egyházközség sorsával, hiszen az ekkor letartóztatottak közül hárman is szolgáltak valamikor a gyülekezetben, volt, aki csak helyettesítő vagy ideiglenesen végezte a helyi hívek lelki gondozását, s hármójuk közül olyan is, aki a letartóztatásakor már nem Tivadarfalván végezte szolgálatát, munkája mégis mély és maradandó nyomott hagyott a gyülekezet lelki életében. Asszonyi István segédlelkészi teendőket látott el a szükséges időkben, illetve Gulácsy Lajoshoz hasonlóan a rabságot túlélve vette át a helyi gyülekezetek vezetését.¹⁶³

¹⁶⁰KREL, A Tivadarfalvai Református Egyházközség számadása és jelentése az 1945. évről, 1946. március 25.

¹⁶¹KREL, Nyilatkozatok a születendő gyermekek vallásáról, 1913, 1926-1953 (Reverzálisok iratai)

¹⁶²KREL, Jegyzőkönyv a tivadarfalvai református egyháztanács 1946. október hó 27-én tartott gyűléséről. A Tivadarfalvai református ekklesia presbiteri jegyzőkönyve, 1940-1958.

¹⁶³KREL, A Tivadarfalvai református ekklesia presbiteri jegyzőkönyve, 1940-1958.

Pázsit József 1914. április 29-én született Királyházán. a Munkácsi Állami Kereskedelmi Akadémián érettségizett, majd tanulmányait a Losonci Teológiai Szemináriumban folytatta, ahonnan 5 félév után a Debreceni Teológiára iratkozott át, itt 3 félévet hallgatott, majd 1940. augusztus 26-án szerzett abszolutóriumot. Második lelkészképesítő vizsgát 1942-ben tette le. 1940-ben szolgált segéd lelképásztori pozícióban Királyházán, missziói segédlelkész volt Rahón 1940-1944-ig, 1944 és 1946 között szolgált a tivadarfalvai és péterfalvi gyülekezetekben, 1946-tól letartóztatásáig pedig a Munkácsi és Izsnyétei Egyházközségekben végzett lelképásztori szolgálatot.¹⁶⁴

Pázsit József a Tivadarfalvai Református egyházközség élére Murányi Árpád, helyi lelkész szovejtek előli elmenekülése után került. Felesége átvette a kántori feladatokat is ideiglenesen a gyülekezetben, s nyelvtudása és megbízhatósága miatt kellett a gyülekezetet elhagynia, hiszen az 1947-es püspöki választáson megválasztották a püspök mellé titkárnak. Jól beszélt oroszul, így az egyházközség úgy gondolta, jó közvetítő lehetne az egyház és az államhatalom között.¹⁶⁵

1949. március 20-án tartóztatták le Munkácson, 35 éves korában. A belügyi szervek emberei 1949. március 19-én jöttek az ellene szóló letartóztatási paranccsal. Felesége visszaemlékezéseiből tudjuk: „Házkutatást tartottak, a személyes holmijait a férjemmel együtt elvitték. Először a munkácsi börtönbe szállították, onnan az ungvári kerületi börtönbe, ahol elítéléséig tartották...”

A koncepciók per iratanyaga szerint Pázsit József volt az egyik vezetője és aktív tagja a Kárpátontúli területen működő „Keleti fivérek klubja” magyar vallási nacionalista szervezetnek. A további indok az elítélésére többek között az volt, hogy 1946 január-februárjában Pázsit tevékenyen részt vett a misszionárius-prédikátorok illegális tanfolyamának megszervezésében, melyet „Krisztus követők társaságának” neveztek, ahová ő személyesen 7 személyt szervezett be, valamint előadóként vett részt a tanfolyamon. A „Krisztus követői társasága” körök tagjainak ekkor konferenciákat szervezett, ahol Pázsit szovjetellenes beszédeket tartott, felszólította a tagokat, hogy egyesüljenek a „Keleti fivérek klubja” körül és vegyék fel a harcot a sátán gonosz erőivel. Megtiltotta a fiataloknak, hogy a párt és szovjet hatalom szervei által szervezett társadalmi, politikai és kulturális rendezvényeken részt vegyenek. Ezzel egyidejűleg Pázsit a „Krisztus követők társasága” tagjai és a hívő reformátusok között tömegesen terjesztett vallási magyar-nacionalista szórólapokat és irodalmat, melyek szovjetellenes tartalommal bírtak. S bűnei közé tartozott, hogy 1947 márciusában Pázsit részt vett a „Keleti fivérek klubja” vezetőinek tanácskozásán, melyen szovjetellenes beszéddel szólalt fel a szovjet kormány valláspolitikájával kapcsolatban és részt vett

¹⁶⁴FODOR Gusztáv: Akik a nagy nyomorúságból jöttek 2017. 290.

¹⁶⁵KREL, A Tivadarfalvai református ekklésia presbiteri jegyzőkönyve, 1940-1958.

a kommunista párt és a szovjet állam vezetőjének címezett és elküldött szovjetellenes levél tervezetének megvitatásában.¹⁶⁶

Az ugyanekkor letartóztatott tivadarfalvai születésű Gulácsy Lajos lelképásztor visszaemlékezése is megerősíti a koncepció per menetét: „A vád ellenünk szovjetellenes tevékenység, a néphatalom megdöntésére irányuló kísérlet, az emberek félrevezetése (butítása), s főleg a fiatalság között szovjetellenes propaganda végzése. Úgy ítélték el bennünket két hónapi vattatás után, mint a nagy szovjet nép ellenségeit, mint a szociális haladás gátlóit, kik félrevezetik a haladó társadalmat, tehát nem kívánatos személyek”.¹⁶⁷

Gulácsy Lajos szolgálata a Tivadarfalvai Református Egyházközségben nem volt hosszú életű, de a falu szülöttjeként annál mélyebb nyomot hagyott a helyiekben. 1925. január 8-án született Tivadarfalván, vasutas családban. A középiskola után Budapestre került, majd Debrecenbe. Magyarországról hazatérve kapcsolódott be a kárpátaljai ébredési mozgalomba, a Baráti Kör munkájába. 1944-ben iratkozott be a Debreceni Református Teológiára, de közben lezárták a határt. Az elmenekült lelkészek miatti hiányt pótolni próbálták, így karolták fel a helyükön megmaradt kárpátaljai lelkészek. Központi helye Munkácson volt. 1949. március 20-án tartóztatták le. Büntetése 10 év javító-nevelő munkatábor volt, 5 év jogvesztés és vagyonelkobzás. Letartóztatására így emlékezett vissza: - „A református parochián tartóztatták le, amikor hazamentem a szállásomra menyasszonyomtól. Minden holmimat elkobozták, a könyveket is természetesen. Fényképeket is találtak, melyeken a fiatalokkal együtt vagyok. És ez volt a főbűn!”¹⁶⁸

A rabságban töltött évekre visszagondolva Gulácsy azt is elmondta: „A nehéz körülmények próbára tették az Isten iránti hűséget, ezért a hosszú és nehéz évek alatt hasznára lehettünk rabtársainknak: Istennek igéjét hirdetve erősíthettük hitüket, reményüket a szabadulásra. Próbákkal teli küldetés volt ez: sok lelkész életét adta hitéért.”¹⁶⁹

Gulácsy Lajos így emlékezett vissza hazatéréséről: „1956 májusában tértünk haza mindnyájan a fogságból. Akkor is tudtuk, de most utólag különösen látszik, hogy Isten jól cselekedett és ez a hét és fél év javunkat szolgálta. Ott volt a mi helyünk is, ahová népünk ezrei ok nélkül elhurcoltattak. Szégyen lett volna az egyházra, ha nem veszi ki részét a megérdemelt ítéletből.” 1956. május 15-én szabadult és tért vissza Kárpátaljára.¹⁷⁰

A legtovább Tivadarfalván Asszonyi István, forgolányi lelkész, szolgált, aki 1909. október 9-én született Bácskán. Tanulmányait szintén Debrecenben fejezte be. Szolgálatát végezte:

¹⁶⁶FODOR Gusztáv: Akik a nagy nyomorúságból jöttek 2017. 298.

¹⁶⁷GULÁCSY: A mélységből a magasba 2005.

¹⁶⁸FODOR Gusztáv: Akik a nagy nyomorúságból jöttek 2017. 298.

¹⁶⁹DUPKA: A szovjet hatóság megtorló tevékenysége 2014. 52-54.

¹⁷⁰FODOR Gusztáv: Akik a nagy nyomorúságból jöttek 2017. 298.

Nagyberegén, Mezőgecsében, Forgolányban, majd 1944-ben raboskodott a Szolyvai gyűjtőtáborban.¹⁷¹

Asszonyi Istvánt 1949. március 20-án tartóztatták le. Ő szintén tagja volt a Napkeleti Baráti Körnek. Az NKVD ungvári börtönébe vitték, ahol az ellene emelt vád a csoportosan elkövetett szovjetellene propagandában való részvétel, amit a templomban igehirdetés közben, bibliaórákon való tanítás során követett el. A vád szerint tiltotta a Komszomolba való belépését a fiataloknak, a szovjet irodalom olvasását, a hivatalos rendezvények látogatását. Tárgyalására május 23-án került sor. Itt tudta meg, hogy társai közül többeket is egyszerre tartóztattak le. Büntetése 25 év javító-nevelő munkatábor, 5 év jogvesztés, illetve a büntetés letöltése után kijelölt helyen száműzetés.¹⁷²

További vád volt még Asszonyi ellen, hogy a Szovjetunióknak a fasiszta megszállók ellen folytatott harcának idején Asszonyi meleg ruha gyűjtésében vett részt a megszállók részére és felszólította a lakosságot, hogy nyújtsanak segítséget a magyar hadseregnek a Szovjetunió ellen folytatott harcban, a „Levente” fasiszta ifjúsági szervezet tiszteletbeli és lelki vezetője volt. Kárpátontúli-Ukrajna magyar fasiszták általi megszállásának idején részt vett a megszállók ünnepélyes köszöntésében és fasisztabarát beszédet mondott.¹⁷³

Letartóztatásáról így írt: „1949. március 20-án éjfél után jöttek értem öten. Házkutatást tartottak, majd a község házára vittek. Mindet nem ért váratlanul engem. hisz tudtam, hogy a Baráti Kör tagjai közül már többeket letartóztattak... Engem trágás szekérderekba vetett szalmacsomóra fektetve vittek a nevetlenfalui vasútállomásra, onnan vonattal Királyházára. Királyházáról Nagyszőlősre szállított. Itt találkoztam Kovács Zoltánnal, két kisebb gyermekem keresztapjával, akit előttem egy nappal, 19-én tartóztattak le. Nagyszőlősről vonattal vittek Ungvárra, a volt csendőrpáncsnokság épületébe. Motozás után anyaszült meztelenre vetkőztettek. Engem az 1-es, Zoltánt a 2-es cellába helyezték el, amit a kopogtatós jelzésből tudtam meg. Az eredetileg ötszemélyes cellákba 13-17 letartóztatottat zsúfoltak össze. A kihallgatások reggel 8 és délután 5 óra között folytak. Engem az 53. számú szobában egy Jerjomicsov nevű őrnagy vett „kezelésbe”. Mivel nem az elvárás szerint vallottam, a heti egy alkalommal otthonról kapható csomagot letiltotta. A letiltás ideje alatt cellatársam egy egykori gimnáziumi osztálytársam, Dr. Dudics Endre volt ökörmézői főszolgabíró osztotta meg velem csomagjai tartalmát...”¹⁷⁴

Sztálin halála után 1956-1957 között a légerekben sínylődő lelkészek amnesztiával szabadultak. Visszatértek gyülekezetükhöz és folytatták szolgálatukat.¹⁷⁵

¹⁷¹UO. 298.

¹⁷²DUPKA György: *Kárpátaljai Magyar GULÁG-LEXIKON*. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 1999. 9-10.

¹⁷³FODOR Gusztáv: *Akik a nagy nyomorúságból jöttek* 2017. 367.

¹⁷⁴UO. 330.

¹⁷⁵DUPKA: *A szovjet hatóság megtorló tevékenysége* 2014. 52-54.

1956-ban a büntetését 10 évre mérsékeltek, de soron kívül szabadulhatott a lágerből 1956. június 6-án. Hazatérése után tovább folytatta a lelkészi szolgálatait az alábbi helyeken: Munkács 1956–1982, Beregrákos és Újdávidháza 1961, Izsnyéte 1965–1982.¹⁷⁶

Asszonyi Istvánt is ez a sors érte. 1955. április 5-én feltételesen szabadult. 7 év és 15 napot töltött a büntetés-végrehajtás helyszínén. Sztálin halála után (1953) tehát őt is hazaeresztették és engedélyezték: templomon belül, valamit temetés alkalmával.¹⁷⁷ Hazatérve ismét megválasztották a Tivadarfalvai Református Egyházközség élére, a nyugdíjba vonuló id. Horkay Barna helyére, aki 1957-ig végzett a gyülekezetben szolgálatot, míg meg nem választotta a Beregrákosi gyülekezet lelkipásztorának.¹⁷⁸ 1989-ben nyugdíjkorhatárt is megérte. Még ekkor is folyamatosan zaklatták. S mivel családja – még fogsága idején – Észtségba költözött – ami szintén Szovjetunió volt, ő is utánuk költözött.¹⁷⁹

Tivadarfalván Asszonyi István, 1957. április 27-ei lemondása után Gulácsy Lajos július 28-án ígéretet tett a presbitériumnak, hogy év végéig átveszi a lelkészi feladatokat. Őt választották meg a húszas tanács elnökének, mely tisztségről, idős korára és nagyothallására hivatkozva, több év szolgálat után lemondott.¹⁸⁰ A szovjet hatóságok csak a helsinki záróokmány aláírása után, 1978-ban engedélyezték számára, hogy letehesse teológiai vizsgáit, és a következő évben elkezdhesse lelkészi szolgálatait. 1979-ben letette elmaradt vizsgáit, palástot 1979. február 16-án kapott.¹⁸¹

¹⁷⁶FODOR Gusztáv: Akik a nagy nyomorúságból jöttek 2017. 290.

¹⁷⁷UO. 329-337.

¹⁷⁸KREL, A Tivadarfalvai református ekklésia presbitéri jegyzőkönyve, 1940-1958

¹⁷⁹FODOR Gusztáv: Akik a nagy nyomorúságból jöttek 2017. 329-337.

¹⁸⁰KREL, A Tivadarfalvai református ekklésia presbitéri jegyzőkönyve, 1940-1958.

¹⁸¹FODOR Gusztáv: Akik a nagy nyomorúságból jöttek 2017. 370.

ÖSSZEFOGLALÁS

A diplomamunka a Tivadarfalvai Református Egyházközség történetét mutatja be a XX. század első felében, különös tekintettel a szovjetesítés időszakára. Tivadarfalva szinte teljes egészében magyar nemzetiségűek lakta település a Tiszaháton, s vallását tekintve túlnyomórészt reformátusok lakják. Jelenleg Tivadarfalva élete nemcsak közigazgatásilag, hanem a mindennapokban is teljesen egybeforrt Tiszapéterfalvával.

A kutatás eredeti célja az volt, hogy szakirodalmi és levéltári iratok alapján felvázoljuk a Tivadarfalvai Református Egyházközség történetének egy szakaszát.

A munka első fejezetében az adott korszak, illetve kutatási téma historiográfiai áttekintéséből láthatjuk, hogy nem született még a falu történetével vagy református egyházközségének bemutatásával foglalkozó mindent átfogó monográfia. Ugyanakkor találunk olyan magyar nyelvű szak- és honismereti munkákat, melyben említést kap a falu története, s még több olyat, melyben foglalkoznak az egyházközség helyzetével a szovjet időszak elnyomó uralma alatt. Ezek a művek nagyban hozzájárulnak a Kárpátaljai Református Egyház, illetve a Tivadarfalvai Református Egyházközség történetének bemutatásához, azonban a Tivadarfalvai Református Egyházközség múltjának sok eseménye még nincs feltárva.

A második fejezetben végzett vizsgálódások alapján – melynek keretében a Kárpátaljai Református egyház helyzetét vázoljuk fel a XX. században, mindezt különös tekintettel a szovjetesítés időszakára – elmondhatjuk, hogy az ateista hatalom közeledte valósággal megbénította az egyházi életet, ennek áldozata lett a Tivadarfalvai Református Egyházközség is, hiszen a gyülekezetben szolgáló Murányi Árpád, hódmezővásárhelyi lelkész is elmenekült, elhagyva a szolgálati helyét és a gyülekezetet.

A túlnyomórészt elsődleges kutatásokra épülő harmadik fejezet foglalkozik átfogóan a gyülekezet múltjával, anyagi helyzetével, iskolájával és mindennapi életével. Ennek alapján elmondhatjuk, hogy a szovjet hatalomváltás után a falu hitélete nem mondható zavartalannak, s egy olyan időszak vette kezdetét, amikor is helyettesítő és ideiglenes szolgálatot végző lelkipásztorok váltották egymást. A kis gyülekezetet nagyban érintették a letartóztatások, hiszen három olyan lelkész is szolgált valamikor a gyülekezetben, akit elítéltek szovjetellenes tevékenység vádjával, így ezek az események is ebben a fejezetben kerültek bemutatásra.

A levonható következtetések alapján megállapíthatjuk, hogy a többszöri hatalomváltás, a háború és rossz anyagi körülmények, az elhurcolások és letartóztatások mind hatással voltak a falu mindennapjaira és az egyházközség életére. A szovjetizálás okán, a Kárpátaljai Református Egyházban bekövetezett változások, elhurcolások, letartóztatások nyomán követhetőek az általunk vizsgált egyházközségben is. Azonban az újabb és újabb megpróbáltatásokkal szembenézett

gyülekezet hitben megerősödve vészelte át az elnyomó hatalom törekvését, melynek célja az egyházi élet ellehetetlenítése volt. Úgy véljük, az általunk végzett kutatás is alátámasztja azt a sokat emlegetett tézist, amely az egyház és az egyházközségek közösségmegtartó szerepét hangsúlyozza.

РЕЗЮМЕ

Тема дослідження - історія реформаторської парафії, с. Федорове у першій половині ХХ століття, особливо в період радянських часів. Головною метою нашого дослідження було зібрати найважливіші дані реформаторської парафії с.Федорове, що стосуються першої половини ХХ століття, за допомогою яких ми окреслимо невелику частину історії парафії. Актуальність теми надавалася тим фактом, що нині краєзнавчі дослідження в значній мірі сприяють зміцненню згуртованості громади, а вивчення релігійного життя завжди багато розкриває про спосіб мислення населення, яке проживає на певній території.

Магістерська робота структурно складається з трьох розділів.

Перший розділ містить історіографічний огляд. У другому розділі представлена історія Закарпатської реформаторської церкви в даний період, висвітлюючи місцеві події радянської каральної діяльності. У третьому розділі ми розглядаємо опис історії Реформаторської церкви в Федорові.

Багаторазова зміна влади, війна та погані фінансові умови, викрадення та арешти вплинули на повсякденне життя села та життя парафії.

FELHASZNÁLT IRODALOMJEGYZÉK

Publikálatlan források:

Kárpátaljai Református Egyházkerület Levéltára (KREL)

1. Nyilatkozatok a születendő gyermekek vallásáról, 1913, 1926-1953 (Reverzálisok iratai)
2. A Tivadarfalvai református ekklésia presbiteri jegyzőkönyve, 1928-1940.
3. A Tivadarfalvai református ekklésia presbiteri jegyzőkönyve, 1940-1958.

Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (KTÁL)

1. F. 286. op. 3., od.zb. 38.
2. F. 286. op. 3., od.zb. 39.
3. F. 286. op. 3., od.zb. 40.
4. F.P-14., op.1., od.zb. 222.

Publikált források:

1. Kárpátalja településeinek vallási adatai (1880–1941). Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 2000.
2. Kárpátalja településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1941). Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 144.

Szaktmunkák, monográfiák, tanulmányok:

1. *A Kárpátaljai Református Egyház Gyülekezetei*. Szerk.: SZÁNTÓ János. A Kárpátaljai Református Egyház IMMANUEL Kiadója, Beregszász, 2006.
2. BORBÉLY Sándor: *A szovjet politikai diktatúra által konstituált történelmi múlt*. In: *Múltunk – politikátörténelmi folyóirat* 61. Budapest, 2016/2. szám, 187–224.
3. BOTLIK József–DUPKA György: *Magyarlakta települések Ezredéve Kárpátalján*. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 1993.
4. CSOMÁR Zoltán: *A csehszlovák államkeretbe kényszerített magyar református keresztyén egyház húszéves története (1918-1938)*. M. Kir. Állami Nyomda Kirendeltsége, Ungvár. 1940-354.
5. DUPKA György–HORVÁTH Sándor–MÓRICZ Kálmán: *Sorsközösség*. Kárpáti Kiadó. Ungvár, 1990.
6. DUPKA György: *A szovjet hatóság megtorló tevékenysége Kárpátalján (1944–1991)*. Intermix Kiadó, Ungvár, 2014.

7. DUPKA György: *Kárpátaljai Magyar GULÁG-LEXIKON*. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 1999.
8. Egyházüldözés Kárpátalján 1944-1991. Szerk.: DUPKA György. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2017.
9. FÉNYES Elek: *Magyarország geográfiai szótára (Kárpátalja)*. KMKSZ, CLIO Kiadó, Ungvár 1998.
10. Fodor Gusztáv: *A Kárpátaljai református egyház élete a sztálini egyházpolitika szorításában*. In: A kommunizmus áldozatai rehabilitációs alternatívák Kelet-Közép-Európában. Szerk.: Molnár D. Erzsébet—Molnár D. István. Beregszász, 2016.
11. FODOR Gusztáv: *Akik a nagy nyomorúságból jöttek...* Református Közéleti és Kulturális Központ Alapítvány. 2017.
12. FODOR Gusztáv: *A református egyház első évtizede Kárpátalja szovjetizálásának idején (1944–1954)*. In: Hadifogság, málenkij robot, gulág kárpát-medencei magyarok és németek elhurcolása a szovjetunió hadifogoly- és kényszermunkatáboraiába (1944–1953). Szerk.: MOLNÁR D. Erzsébet–MOLNÁR D. István. „RIK-U” Kiadó, Beregszász–Ungvár, 2017.
13. FODOR Gusztáv: *Református múltunk kezesség. I. Adattár kárpátaljai református gyülekezettörténeti kutatásokhoz (1523–2016)*. Narancsik Imre Kutatói Műhely, 2016.
14. FORGON PÁL: *Ott voltam, ahol a legszebb virágok nyílnak. Egy kárpátaljai magyar református lelkész a gulágon*. Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, Budapest, 1992.
15. GULÁCSY Lajos: *A Kárpátaljai Református Egyház történelme 1944-1990 közt*. In.: Kárpátaljai Református Templomok. Szerk.: Radvánszky Ferenc, Ungvár-Beregszász, 2000.
16. GULÁCSY Lajos: *A mélységből a magasba*. Kárpátaljai Református Egyház Sajtóosztálya, Munkács, 2005.
17. HORKAY Barna: *A Keleti Baráti Kör. Képek a kárpátaljai ébredésből*. Kom Over En Help Alapítvány. 1998.
18. *Kárpátaljai református templomok*. Szerk.: RADVÁNSZKY Ferenc. Tárogató Kiadó, Ungvár–Beregszász, 2000.
19. MOLNÁR D. Erzsébet: *A málenkij robot nemzetiségi és felekezeti vonatkozásai Kárpátalján, különös tekintettel a református közösségre*. In: Református múltunk kezesség sorozat III, Szerk.: SZAMBOROVSKYNÉ Nagy Ibolya. Narancsik Imre Kutatói Műhely, Beregszász, 2019.
20. OFICINSZKIJ Román: *Megtűrt pravoszlávok és üldözött reformátusok*. In: Kárpátalja 1919-2009- Történelem, politika, kultúra. Főszerk.: FEDINEC Csilla, VEHEK Mikola. Argumentum MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, 2010.

21. ORBÁN Marianna: *A Kárpátaljai Református Egyház története 1944-1949 között*. In: Történeti tanulmányok XVI., Debrecen, 2008.
22. SZAMBOROVSKYKYNÉ Nagy Ibolya: *Amiről sokáig beszélni sem volt szabad* In: A kommunizmus áldozatai rehabilitációs alternatívák Kelet-Közép-Európában. Szerk.: Molnár D. Erzsébet—Molnár D. István. Beregszász, 2016.
23. SZAMBOROVSKYKYNÉ Nagy Ibolya: *Oktatáspolitikai és Történelemtanítás a Szovjetunióban és Ukrajnában (1945–2010) I. kötet*. Szovjetunió (1945–1991). „Líra” Poligráfcentrum, Ungvár, 2013.
24. SZAMBOROVSKYKYNÉ Nagy Ibolya: *Magyar reformátusok a Szovjetunióban a hrucscsovi egyházüldözés időszakában*. Betekintő 14. évf. 3. sz. 27–54o.
25. *I. Máramaros-Ugocsa Egyházmegye*. Szerk.: P. SZALAY Emőke–KÜLLŐS Imre. In: Magyar Református Egyházak javainak tára. A határontúli református gyülekezetek templomai, felszerelési tárgyai, könyv- és iratanyaga. Kárpátaljai Református Egyház I–IV. Sorozatszerk.: Tenke Sándor. Országos Református Gyűjteményi Tanács. Budapest, 1999.
26. *Закарпатська область. Довідник Адміністративно-територіальний поділ на 1 жовтня 1983 року*. Склали і підготували до друку: В. В. ГРИГА, В.Ю БУРКАЛО. Ужгород, 1983.

Sajtó:

1. LAJOS Mihály: Egy kicsiny falu a hajdani ugocsei kismemesi vidéken. Elérhető:<http://www.karpataljalap.net/?q=2011/11/18/egy-kicsiny-falu-hajdani-ugocsei-kismemesi-videken> (2021. 03. 23)
2. SZAMBOROVSKYKYNÉ dr. Nagy Ibolya–Hogyan nem lettek a kárpátaljai reformátusok a szovjet baptisták egyházába beolvasztva 1947-ben? Kárpátalja hetilap, 1005. szám. Elérhető:<https://karpataljalap.net/2020/05/10/hogyan-nem-lettek-karpataljai-reformatusok-szovjet-baptistak-egyhaziaba-beolvasztva-1947> (2021.05.02)
3. Pesti Hírlap, 1914. március (36. évfolyam, 52–64. szám) 1914-03-15 / 64. szám. Elérhető:https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/PestiHirlap_1914_03-1/?query=Tivadarfalva&pg=647&layout=s (2019.05.07)

Internetes források:

4. A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség 1989-ben indított gyűjtése alapján. Elérhető:https://kmf.uz.ua/mr/4_nevek_nagysz.html?fbclid=IwAR05yjS9fMEVavaxsRcZibEayTMOG24Nk_1OQRsOoOaVIUnnu14zcOXbJ7k#tivadarfalva (2021.04.25)
5. 1942. évi XV. törvénycikk a zsidók mezőgazdasági- és erdőingatlanjairól.

Elérhető:<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=94200015.TV&txtreferer=99100025.TV>

(2021. május 8.)

Adatközlők:

1. Veres Edit, szül: 1968, tivadarfalvai kántor, igazgatóhelyettes, nevelőtanár, hitoktató. Az interjú készítésének ideje: 2019. március 12.
2. Seres János, a Máramaros-Ugocsai Református Egyházmegye nyugalmazott esperese. Az interjú készítésének ideje: 2015 ősze.

MELLÉKLET

1. kép. Pázsit József és Asszonyi István lelkészek



Forrás: FODOR Gusztáv: *Akik a nagy nyomorúságból jöttek...* Református Közéleti és Kulturális Központ Alapítvány, 2017.

2. kép. Pázsit József rabosított képe 1949-ből



Forrás: FODOR Gusztáv: *Akik a nagy nyomorúságból jöttek...* Református Közéleti és Kulturális Központ Alapítvány, 2017.

3. kép. Asszonyi István rabosított képe 1949-ből



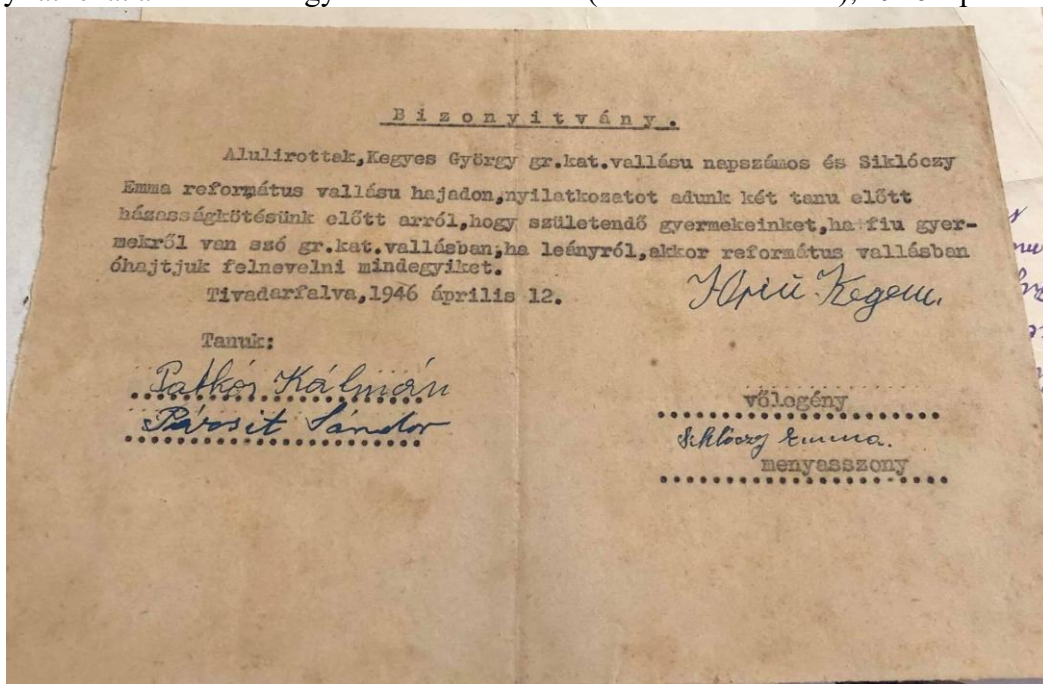
Forrás: FODOR Gusztáv: *Akik a nagy nyomorúságból jöttek...* Református Közéleti és Kulturális Központ Alapítvány, 2017.

4. kép. Gulácsy Lajos rabosított képe 1949-ből



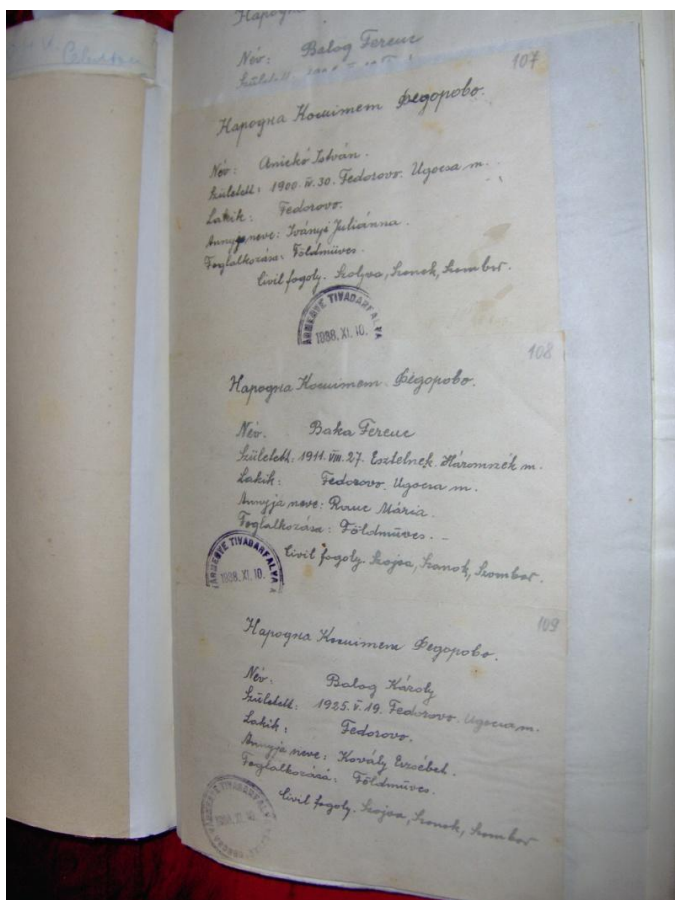
Forrás: FODOR Gusztáv: *Akik a nagy nyomorúságból jöttek...* Református Közéleti és Kulturális Központ Alapítvány, 2017.

7. kép. Nyilatkozat a születendő gyermekek vallásáról (Reverzálisok iratai), 1946. április 12.



Forrás: KREL, Nyilatkozatok a születendő gyermekek vallásáról, 1913, 1926-1953 (Reverzálisok iratai)

8. kép. Tivadarfalváról a málenyikij robotra elhurcolt reformátusok névsora



Forrás: KTÁL, F. P - 14., op.1., od.zb. 222.

1. táblázat. A Tivadarfalvai Református Egyházközségben szolgáló lelkészek névsora

S/sz.	lelkész neve	szolgálati idő
1.	Sárkány Csahany István	1768
2.	Veszprémi József	1771
3.	Bányai István	1788
4.	Búús András	1797
5.	Gergely Károly	1869
6.	Thorczai János	1873
7.	Szük József péterfalvai lelkész	1877
8.	Fekete Károly	1877
9.	Jánossy Sándor	1902
10.	Fóri Lajos	1906
11.	Szekeres Sándor	1907
12.	Jánossy Sándor	1908
13.	Orosz Kálmán	1917
14.	Fazekas Sándor	1923
15.	Tárczy Dániel	1926
16.	Király Kálmán sl.	1929
17.	dr. Földessi József adm. beszolgáló lp.	1935
18.	Nyitrai Lajos és vele Csik József sl.	1935
19.	Fazekas Gábor	1941
20.	Murányi Árpád	1942
21.	Pázsit József	1945
22.	Asszonyi István forgolányi lp.	1947
23.	Kiss Lajos bökényi lp.	1949
24.	id. Horkay Barna	1950
25.	Asszonyi István	1956
26.	Tárczy Dániel	1957-1978
27.	Orosz Pál	1979-1985
28.	Barát Imre	1985-1990
29.	Seres János	1990-től

Saját szerkesztés

Forrás: *A Kárpátaljai Református Egyház Gyülekezetei.* Szerk.: SZÁNTÓ János. A Kárpátaljai Református Egyház IMMANUEL Kiadója, Beregszász, 2006. 83.